

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת ראה

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תשע"ט לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ה בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים ה"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמר על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רואה אור לראשונה כאן בס"ד.

כל המעוניין לזכות את הרבים ולפתוח נקודת מכירה לחבורות אלו, בבית הכנסת / ישיבה / מקוה וכיו"ב, על ידי קופה [שיניחנה מליל שישי עד מוצ"ש מדי שבוע], ניתן לפנות למערכת ההפצה.

**לכל ענייני ההפצה יש לפנות בשעות בין
הסדרים, לפלאפון מספר 0527622629**

ניתן להשיג את החוברות בנקודות המכירה

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר
הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ראה

חומרת העונש של 'מסית' ו'מדיח' / חומרת ה'חוטא ומחטיא' את הרבים / 'עבודה זרה' של דורינו - 'עגל הזהב' / 'מסית ומדיח' של דורינו / חובת ה'תוכחה' / מעלת חובת וזכות 'מזכה הרבים'

מפתח העניינים

פרשת 'מסית' ו'מדיח' / חומרת המשתמש ב'לשון' היפך תפקידה ותכליתה / 'תורת חסד' / 'הצילו העדה' / חומר ודיני 'מסית' ו'מדיח' / מחפשים עדים כדי להביא את ה'מסית' ו'מדיח' לידי מיתה / אצל מסית אין מצות 'ואהבת לרעך כמוך' / חובת ה'שנאה' ל'מסית' / האיסור להציל את המסית / האיסור ללמוד זכות על ה'מסית' / האיסור להזכיר 'זכות' של ה'מסית' / האיסור לשתוק אם יודע על ה'מסית' דבר חובה / חומר ה'חוטא ומחטיא' / שני ההפכים - משה רבינו ע"ה וירבעם בן נבט / גדול המחטאים ירבעם בן נבט / 'אני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן' / כיון ששאל הפסיד מעלתו / חטא של החטאת הרבים עיכב בידו מלעשות תשובה / 'עבודה זרה' בדורינו - 'עגל הזהב' / תולדות של 'עבודה זרה' / מסית ומדיח בדורינו / לשלוח הבנים למקום תורה / מרובה מידה טובה של המשפיע לטובה מן ה'מסית' פי חמש מאות / אין 'דיבור' שלא פועל פעולה לטובה / חובת ה'תוכחה' / הפעם היחידה שיצאה מידה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה / קטרוג 'מידת הדין' ותשובת הקב"ה / תשובת 'מידת הדין' המקטרגת / חובת ה'תוכחה' אצל אלה שחפצים לשמוע / אי אפשר לשפוט לפי המראה החיצוני / החובה המוטלת כל כולם / כל צעקה עוזרת ופועלת / 'מאויבי תחכמני' / 'כל ישראל ערבים זה בזה' / זיכוי הרבים על ידי עצם הנהגה כדת של תורה / הנהגת תלמידי חכמים / בעצם הנהגה כראוי מקדשים שם שמים / זיכוי הרבים ללכת להשפיע צריך זהירות גדולה / להשפיע על המקורבים ולהפנותם למקומות הנכונים / 'לזרוע' בכל מקום / כל אחד ראוי

ומסוגל / 'אברהם אוהבי' / מעלת זכות ה'מוזכה הרבים' / טעם הדבר שזכות המוזכה הרבים גדולה כל כך / הכפלת הזכויות

מפתח חידו"ת

- א. בענין רק בכל אות נפשך ..... לא
ב. בענין הכרזה במסית ..... לה
ג. בענין מדיחי עיר הנדחת ..... לז
ד. בענין טף דעיר הנדחת נהרגים ..... מ
ה. בענין עשר בשביל שתעשר ..... מב

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי

תנצב"ה

ניתן להקדיש את הוצאות
הדפסת החוברות השבועיות
בפלאפון מספר 0527628840

ניתן להשיג את החוברות
מתחילת השבוע בשולחנות ההפצה
של י. בלוי בבתי הכנסת

נשמח מאוד לקבל כל הערה והארה
הוספות וטעויות הדפוס וכיו"ב
ולחוספה לרשימת התפוצה
במייל: 8542164@gmail.com

חומרת העונש של 'מסית' ו'מדיח' / חומרת ה'חוטא ומחטיא' את הרבים / 'עבודה זרה' של דורינו - 'עגל הזהב' / 'מסית ומדיח' של דורינו / חובת ה'תוכחה' / מעלת חובת זכות 'מזכה הרבים'

פרשת 'מסית' ו'מדיח'

בעזרת ה' יתברך, נראה היום לדבר כמה עניינים בפרשה, פרשת השבוע פרשת ראה, בפרשה זו אנחנו למדים את 'פרשת מסית ומדיח', 'כי יסיתך אחיך, בן אמך או בןך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך, בסתר לאמר, נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך. מאלהי העמים אשר סביבותיכם, הקרובים אליך, או הרחוקים ממך, מקצה הארץ ועד קצה הארץ. לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו. כי הרוג תהרגנו, ידך תהיה בו בראשונה להמיתו' (דברים יג ז-ו).

חומרת המשתמש ב'לשון' היפך תפקידה ותכליתה

כבר הקדמנו בכמה שיעורים דברי רבותינו הקדמונים, כי האדם הוא 'יצור חברתי', ורק על ידי 'כח הדיבור' נוצר קשר בין איש לרעהו. וזה הטעם שהתורה החמירה כל כך בכל דיבור אסור, שהמתבונן בכל הדברים האסורים ב'דיבור', יראה שהצד השווה שלהם שהם דיבורים שגורמים 'ריחוק' 'מחלוקת' וכיוצא בזה, היפך רצון הבורא ית"ש שנתן לו את כח ה'דיבור' כדי ליצור קשר וחיבה בין איש לרעהו, ומי שמשתמש בכח הזה היפך התכלית שלו, באה עליו התביעה והעונש הנורא. [א"ה: ראה באורך דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק יז (פרשת תצוה תשע"ט, עמוד כז), ועוד שם חלק כד (פרשת תזריע תשע"ט, עמוד ו והלאה). ע"ש].

'תורת חסד'

התורה בנויה על קו של 'חסד', 'תורת חסד' כתיב בה (משלי לא כו), 'תורה' נקראת 'חסד' (וע"ע סוטה יד.), ורבותינו הקדמונים לימדו אותנו כי 'גמילות חסדים' בגימטריא 'תורה' (ע' דבש לפי מע' ר אות טז, חומת אנך פרשת וירא אות ה, פתח עיניים ברכות ה. ראש דוד פרשת אמור). כל מציאות של 'תורה' זה 'חסד', ועל כן הקפידה התורה ביותר על 'חסד'.

'והצילו העדה'

יש מצוה בתורה, כאשר דנים אדם חלילה ל'מיתה', צריך לקיים 'והצילו העדה' (במדבר לה כה), לא מוציאים אותו להריגה מיד. בתלמוד מסכת מכות (ז.) אמרו, שאם הייתה סנהדרין - עשרים ושלושה זקנים היותר חכמים וצדיקים שעמדו בדור - שאחת לשבעים שנה הייתה פוסקת ומכריעה חוב של 'מיתה' על אדם אחד, היו מכתירים אותה בתואר 'חובלנית' 'קטלנית'. כי יש מצוה למצוא זכות על הנידון ל'מיתה'. 'והצילו העדה'. רבי טרפון ורבי עקיבא אמרו, אם אנחנו היינו בסנהדרין, מעולם לא היה אדם יוצא להריגה. כי היו תמיד יכולים למצוא איזה צד זכות לסנגר על הנידון ולהוציא אותו זכאי.

וצריכים לדעת כי כאשר מביאים נידון כזה, זה אחרי שיש 'עדים' ו'התראה', כגון, שראו אותו שהוא רוצה לחלל שבת, רוצה להדליק 'סיגריה', מוציא את ה'סיגריה' ואת ה'גפרורים' ורוצה להדליק 'אש' בשבת, באים שני עדים ומתרים בו 'תדע לך, היום יום שבת קודש, וכתוב בתורה 'לא תבערו אש בכל מושבותיכם' (שמות לה א), ומי שמחלל שבת עונשו ב'סקילה', ואנחנו מודיעים לך זאת לפני שאתה מדליק את האש', והוא עונה ואומר להם, 'קיבלתי את ההתראה', ואף על פי כן מדליק אש ומעשן.

ולא רק זה אלא ה'התראה' ומעשה העבירה היו סמוכים 'תוך כדי דיבור', אם עבר שיעור 'תוך כדי דיבור' דהיינו כדי אמירת 'שלום

עליך רבי' (וראה בדברי רבינו שליט"א בס' זכות יצחק ח"א סי' נד), לא מוציאים אותו להריגה, כי יכול לומר להם 'שכחתי את ההתראה' (ע' כתובות לג. וסנהדרין מ סע"ב ורש"י שם). הגם שהיה זה סמוך מאד, כיון שעבר שיעור 'תוך כדי דיבור' יכול לטעון 'שכחתי'.

ואחד כזה שהוא עושה את העבירה עם 'עדים' ו'התראה' סמוך לעבירה 'תוך כדי דיבור', צריך להיות עבריין ומרושע בתכלית הרשעות, ומביאים אותו לבית דין, ואף על פי כן יש מצוה של 'והצילו העדה', לחפש עליו זכות, אפילו הוציאו אותו להריגה, וכבר הוא בדרך לבית הסקילה, ואחד הדיינים, או אפילו המתחייב למיתתו בעצמו, אומר 'יש לי לימוד זכות', מחזירים אותו, ושוב מכנסים את כל הדיינים ועושים 'מושב בית דין', אפילו מאה פעמים. כל פעם אומר 'יש לי טענת זכות חדשה'. (אם אומרים לו שהדיינים כבר התפזרו, הוא אומר להם 'אני מחכה, יש לי זמן...'). צריכים לשמוע בקולו. ויכול לעשות כך מאה פעמים ואחת. **הרי** לנו שעד שמוציאים ומצליחים לחייב מיתה, זה דבר קשה ביותר, כי יש מצוה 'והצילו העדה', וסנהדרין שהורגת פעם אחת בשבעים שנה כבר נקראת 'חובלנית' 'קטלנית'. כי התורה 'תורת חסד'.

חומר ודיני 'מסית' ו'מדיח'

בולם כך, חוץ מאחד, ה'מסית' ו'מדיח', אדם שבא לפתות ולהסית את חבירו לעבוד עבודה זרה, שיפסיק לעבוד אלהים חיים וילך יחליף את זה ב'הבל הבלים', בזה אנחנו רואים בדיוק להיפך, התורה הקפידה בדיוק ההיפך, אפילו אם אותו אחד שבאו להשמיע אצלו את ההסתה, דחה את ההסתה, ולא קיבל ולא עבד עבודה זרה, עם כל זה אם יש 'עדים' על ההסתה שלו מוציאים אותו להריגה.

מחפשים עדים כדי להביא את ה'מסית' ו'מדיח' לידי מיתה והגמרא בסנהדרין (סז.) מתארת איך היו עושים 'מבצע' לתפוס את ה'מסית' ו'מדיח', היו מחביאים עדים בסתר, ואומרים ל'מסית' 'חזור על דבריך', והוא היה חוזר, והיו מעידים עליו ומחייבים אותו מיתה.

אצל מסית אין מצות 'ואהבת לרעך כמוך'

ונראה כמה פסקאות מדברי הרמב"ם ב'ספר המצוות' (מצוות עשה יז והלאה) על דיני 'מסית' ו'מדיח'. "הזהיר המוסת מאהוב המסית, או להאזין לדבריו, והוא אמרו יתעלה לא תאבה לו", וכמו שמפרש רש"י, לא תהא תאב לו. לא תאהבנו. לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח), את זה לא תאהב. "ולשון ספרי, מכלל שנאמר ואהבת לרעך כמוך, יכול אתה אהב לזה, תלמוד לומר, לא תאבה לו". ומצות 'ואהבת לרעך כמוך' הגמרא (סנהדרין מה.) אומרת שזה נוהג באחד שמוציאים אותו להריגה, שצריכים לדאוג לו ולבחור בשבילו מיתה יפה. שלא תהיה מיתה אכזרית, אלא מיתה קלה. אבל אצל 'מסית' ו'מדיח' לא שייך אצלו ענייני אהבה ואחווה כלל, אסור לאהוב אותו.

חובת ה'שנאה' ל'מסית'

וצריך לשנוא אותו, "שהזהיר המוסת מעזוב לשנא המסית, אבל חייב לשנא", כלומר להיות שונא "אותו בהכרח, וכשלא ישנאהו עבר על מצות לא תעשה, והוא אמרו יתעלה ולא תשמע אליו. ובא הפירוש (ספרי שם) מכלל שנאמר עזוב תעזוב עמו, יכול אתה עזוב לזה, תלמוד לומר ולא תשמע אליו". התורה מצוה לשנוא אותו. היפך מה שהתורה תמיד אומרת 'לא תשנא את אחיך בלבבך' (ויקרא יט יז), וכמה התורה

החמירה בזה, ולא חרבה ירושלים אלא בעון שנאת חנם (יומא ט:), אבל כאן לגבי 'מסית' ו'מודיח' יש מצוה, חיוב מהתורה, לשנוא אותו כמה שיותר, ואם הוא לא שונא אותו הוא עובר ב'לאו' דאורייתא. וכמה שיותר תשנא אותו, הרי זה משובח.

האיסור להציל את המסית

ועוד לאו, "שהזהיר המוסת מהציל את המסית, כשיראה אותו בענין המיתתו והצרה, והוא אמרו יתעלה לא תחוס עינך עליו. ובא הפירוש (ספרי שם) מכלל שנאמר לא תעמוד על דם רעך, יכול אי אתה עומד על דמו של זה (ויקרא יט יז), תלמוד לומר לא תחוס עינך עליו".

האיסור ללמוד זכות על ה'מסית'

אם אתה הניסת יש לך איזה 'לימוד זכות' על ה'מסית', יש לך דרך ואופן להציל אותו, אסור לך להציל אותו, היפך מה שאנחנו יודעים אצל כל הנידונים כולם, שהתורה אמרה בהם 'הצילו העדה', כאן אסור לך להציל אותו, אלא הוא יוצא להריגה, ויפה שעה אחת קודם. אל תעשה שום דבר בשביל להציל אותו.

האיסור להזכיר 'זכות' של ה'מסית'

ולא רק זה, אלא עוד לאו יש, "הזהיר המוסת שלא ילמד זכות למסית, ואפילו יודע לו זכות, אינו מותר לו להזכירו, ולא ללמוד, והוא אמרו יתעלה ולא תחמול, ובא הפירוש לא תחמול, שלא תלמד עליו זכות", כלומר, אתה רואה שבית דין מחייבים אותו, ואתה יודע על 'זכות' שיכול לטעון, אסור לך להזכיר לו או לטעון בעבורו. 'לא תחמול', לא תעורר שום צד של 'חמלה' ושל 'רחמנות' עליו. חובה עליך לשתוק.

האיסור לשתוק אם יודע על ה'מסית' דבר חובה

ולהיפך, אם הוא יודע עליו דבר חובה, "הזהיר המוסת משתוק מחובה שידע אותה למסית, ממה שעוזר להעמיד הגדר עליו, והוא אמרו

יתעלה ולא תכסה עליו, ובא הפירוש (ספרי שם) לא תכסה עליו, אם אתה יודע לו חובה אי אתה רשאי לשתוק", יש לך חובה ומצווה לגלגל ולפרש עליו בהדיא כל דברי חובה שאתה יודע עליו, אסור לך לשתוק. רק אם יש לך 'זכות', חובה עליך לשתוק, אבל 'חובה' אתה מצווה לדבר ולדון אותו, ואם אדם לא דיבר עבר בלאו.

חומר ה'חוטא ומחטיא'

ולכאורה צריכים להבין, מדוע החמירה התורה כל כך בענין המסית וכתבה על כך הרבה לאוין, לא תחוס, ולא תרחם וכו', כמו שראינו דברי הרמב"ם, מה הקפידא הגדולה כל כך. אלא הביאור בזה כמו שפתחנו, הוא השתמש בכח ה'דיבור' כנגד רצון הבורא, לא מדובר כאן על אדם שחטא לעצמו, שיש לו את ההלכות והדינים והעונשים שלו, אלא מדובר כאן באדם שהוא 'חוטא ומחטיא', שהוא רוצה לעקור נפש מישראל, שתלך לעבוד עבודה זרה, אחד כזה הוא 'אבוד', אין לו תקנה, הוא מושחת מן השורש, הולך ועושה תעמולה להסית ולהדיח ולעקור נפשות מכלל ישראל, אין לך דבר גרוע מזה. 'חוטא ומחטיא' כזה אין לו תקנה.

שני ההפכים - משה רבינו ע"ה וירבעם בן נבט

במשנה מסכת אבות (פ"ה מ"ח): "כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזיכה את הרבים - זכות הרבים תלוי בו. ירבעם חטא והחטיא את הרבים - חטא הרבים תלוי בו".

גדול המחטאים ירבעם בן נבט

שנים זה כנגד זה, משה רבינו ע"ה 'בחיר היצירה האנושית', התנא מגדיר אותו 'משה זכה וזיכה', זכה לעצמו וזיכה לאחרים, וכנגדו עומד ירבעם בן נבט, שהשורש של ירבעם בן נבט הוא שחטא והחטיא את ישראל, עשרה שבטים מישראל העביד אותם עבודה זרה, עד שגלו, כמבואר בספר מלכים. גדול המחטאים שעמד בכל הדורות כולם (הרמב"ם באיגרת תימן ובמאמר קידוש ה'). אלה הם שני היפוכים משה וכנגדו ירבעם. [א"ה: ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב ח"ט (פרשת ויחי תשע"ט, עמוד יב והלאה). ועוד. ע"ש].

'אני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן'

ובגמרא מסכת סנהדרין (קב). מובא דבר מענין מאד, מה שרבותינו ראו ברוח הקודש, הפלא ופלא, הרי ירבעם בן נבט, אל תחשבו שהיה 'קטיל קני באגמא' שהיה 'אפס', לא, הוא היה 'חכם מופלג', אבל היה 'חכם להרע', ['חכמה' גרידא שאין עמה יראת שמים טהורה, יכול להיות 'חכם להרע', יכול להחריב את התורה מכח התורה, וכבר היה לעולמים]. ומגלים לנו רבותינו שהיה גילוי אלהי, שהקב"ה התגלה אליו, ואומר לו לירבעם בן נבט, 'אמנם עשית מה שעשית, חזור בך, תעשה תשובה, ויש לך תקנה, ואני ואתה ובן ישי - דוד מלך ישראל - נהלך ונטייל יחד בגן עדן', כאשר ירבעם שמע את זה, היה צריך לשמוח שמחה עצומה, להיות מאושר, הרי מי זוכה שהקב"ה אומר לו שאתה ואני נטייל יחד ב'גן עדן', זו מדרגה רוחנית עצומה (ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק ל פרשת בחוקתי תשע"ט, עמוד לג, וע"ע באלשיך תהלים נו יד, ושם קיט מה), ומה הוא שואל, 'מי בראש?', רוצה לדעת מי נמצא בראש.

כיון ששאל הפסיד מעלתו

ובאמת שאם ירבעם היה נותן אוזן לדבריו של הקב"ה בתחילה, שאמר לו, 'אני ואתה ובן ישי', הרי שכבר אמר לו בפירוש שהוא יהיה בראש, מה יש עוד לחקור ולשאל? אלא כך דרך האנשים, שומעים דברי שבח, רוצים לשמוע עוד הפעם, אומרים לך 'לא שמעתי טוב, מה אמרת?!'.. כיון ששאל שוב, אמר לו הקב"ה, 'בן ישי בראשי!', הפסדת את המעלה שלך, כי הרודף אחר הכבוד - הכבוד בורח ממנו (ע' עירובין יג: ותנחומא פרשת ויקרא ס"ג). וכמו שהסביר הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל ב'שיחות מוסר' שלו (מהדו"ח מאמר פב).

חטא של החטאת הרבים עיכב בידו מלעשות תשובה

נענה ואמר ירבעם בן נבט, 'אם בן ישי מהלך בראש, אני לא רוצה!'. וזה פלא והפלא, אחד שהגיע למדרגה שהקב"ה מדבר איתו, אומר לו, 'תשוב בתשובה, ואתה ואני ובן ישי נטייל בגן עדן', שזו מדרגה רוחנית עצומה, ועם כל זה הוא לא הסכים, לא קיבל, לא שב בתשובה. מה הביאור בזה? מפרשים רבותינו כי החטא של החטאת הרבים עיכב בעדו. אחרי שהיה בעקביו את העון החמור של החטאת הרבים, הוא סגר לעצמו את הפתח, ועד היום הוא נידון בגהינום.

'עבודה זרה' בדורינו - 'עגל הזהב'

וצריך להיזהר בזה עד למאד. שחלילה לא יהיה האדם בגדר 'מסית' ל'עבודה זרה', וגדר 'עבודה זרה' זה לאו דוקא להשתחוות ל'עץ' ול'אבן'. כבר אמר ה'חפץ חיים' זצ"ל [וכן הובא בספר טללי אורות פרשת מטות (דף רפ"ג)] שכך אמר רבינו החזון איש זצ"ל בשם מהר"ל זצ"ל, שאחרי שאנשי כנסת הגדולה עקרו את היצר הרע של 'העבודה

זרה'. ותמה ה'חפץ חיים', וכי אפשר לבטל כח רוחני של יצר הרע, אלא הכוונה היא שהחמירו והחליפו את הכח הזה ב'כסף'. שאנשים עובדים את ה'כסף'.

והיום רואים את זה בחוש, הרבה בני אדם סוגדים ומשתחוים וכורעים ברך ל'כסף'. ואת זה אנחנו מבינים. בדיוק כמו שאתה מבין אתה הלהיטות העצומה והסגידה הנוראית ל'עגל הזהב', כך היה בזמנם ל'עץ' ו'אבן'. [א"ה: וראה עוד דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב חלק לד (פרשת שלח לך, עמוד ו ובהערה שם). ע"ש].

תולדות של 'עבודה זרה'

ועוד הרבה תולדות ל'עבודה זרה' מצויות. כל 'מחשבה זרה' היא בגדר 'עבודה זרה'. כל מחשבה על ה' ועל משיחו, זה בגדר סרך ואביזריהו של עבודה זרה. וזה שכיח הרבה שאנשים יפלו בזה. צריכים להיזהר לא להסית ולא להדית. ראינו את ההפלגה של העונש על שאדם לוקח 'כח הדיבור' שלו ומקלקל אותו, ועושה בזה מעשה רשע ופשע, של 'הרחקה' מהקב"ה, של 'עבודה זרה'.

מסית ומדיח בדורינו

ואני יודע דברים מפורשים ומבוררים, שיש כאלה שחוטאים בדבר הזה, אולי בשגגה, אבל צריך להרעיש על הדבר הזה. שמעתי מרבותי, כי כל אלה שמדברים כנגד מוסדות התורה ותלמודי תורה - זה בגדר הזה בדיוק. כאשר אדם בא ואומר, 'בשביל מה ילך וילמד רק תורה, צריך לדעת קצת 'אלגברא', מה חסרון יש בזה? (יש שם משוואה של ארבעה נעלמים, והוא יהיה החמישי...). מה יכול להיות?!'. הוא בכלל 'מסית' ו'מדיח'. ויש הרבה 'דודים' ו'דודות' שיש להם 'לב טוב', לבוא ולהסית

ולהדיח ולהציע עצות כאלה, תשלחו לכאן, או למקום שהוא שיהיה לו מקצוע וכו' וכו' וכו', צריכים לדעת זה סכנת נפשות! זה 'מסית ומדיח' של הדור!

לשלוח הבנים למקום תורה

צריך לשלוח הבנים למקום שישב וילמד תורה כל היום כולו. כי אם לא, מה יצא ממנו? כבר ראינו מה יצא משאר מוסדות, איזה תוצאות ואיזה 'פירות', לא צריך לפרט. (בימים אלה 'חכמי חלם' יושבים ומחפשים פתרון כנגד ה'סמים' ו'אלימות' ושאר מרעין בישין וד"ל.. כך זה כשאין 'תורה'). הפסוק צווח ואומר, 'אותי עזבו מקור מים חיים, לחצוב להם בארות בארות נשברים, אשר לא יכילו המים' (ירמיה ב יג), הולכים ומחפשים עצות אחרות. ברגע שנגעו ופגעו ב'חינוך היהודי', הנכון והמקורי, שהוכיח את עצמו במשך אלפיים שנה, בכל הגלות השחורה הזו, החליפו את זה לכל מיני דברי 'הבל' ו'ריק' - רואים את התוצאות.

מרובה מידה טובה של המשפיע לטובה מן ה'מסית' פי חמש מאות וגילה לנו הסבא מקעלם זצ"ל (ע' אור רש"ז בראשית סוף מאמר יט, ופרשת בהעלותך מאמר תק) דבר נפלא ביותר, כלל גדול בתורה, מה שלימדו אותנו חכמי המשנה, מידה טובה גדולה ממידת פורענות פי חמש מאות (תוספתא סוטה פ"ד ה"א). מידת פורענות, שהיא עונש לדבר אדם שעשה עבירה, הרי העולם לא הפקר, 'יש דין ויש דיין' ויש עונש. ומגלים לנו רבותינו סוד עצום ורב, תדע לך, שעל מידה טובה השכר הוא פי חמש מאות יותר גדול מאשר העונש שאדם מקבל על מעשה העבירה שעשה.

למד מכאן הסבא מקעלם חידוש גדול, קל וחומר נפלא, (כדאי לדעת זה, זה שייד בזמנינו מאד מאד), אם האדם ינסה לזכות את חברו, ינסה

להשפיע עליו לטובה, שישנה את ה'קו' ואת ה'מסלול' שלו, שילך בדרך 'תורה ומצוות' כדבעי, ונניח שדבריו לא עשו שום 'פרי', ודבריו לא עשו שום 'רושם', (מה שאינו נכון כלל, וכמו שנראה בהמשך), עם כל זה, אתה אל תתייאש ואל תיפול ברוחך לומר 'הנה, ניסתי, דיברתי, ובסוף לא יצא כלום'. כי שכרך פי חמש מאות מהמסית! מסית כבר למדנו כמה עונשו גדול, וכמה התורה מנעה אותנו מללמד עליו זכות, כמה התורה החמירה בעונשו. קל וחומר, פי חמש מאות, במי שאכן רוצה לזכות לאחרים, לכוין אותם שילכו בדרך תורה ומצוות, ולכאורה דבריו לא נשמעו ולא פעלו פעולה לטובה, בכל זאת שכרו לא יקופח, ופי חמש מאות מ'מסית'. אתה אוהב ונחמד ורצוי לפני הקב"ה. וזה יסוד גדול. צריכים תמיד לדבר.

אין 'דיבור' שלא פועל פעולה לטובה

קבלה בידני - וזה בדוק ומנוסה - כי אין 'דיבור' שהולך לבטלה. אין 'דיבור' שלא עושה פעולה לטובה. ובפרט בזמן שלנו. אלה דברים שהוכחו. ורבינו ה'חפץ חיים' ע"ה (ע' חפץ חיים על התורה פרשת קדושים עמוד קסא), היה לומד מוסר השכל מרוכלת אחת מהעיר 'וילנא', שיום אחד עבר ב'שוק', וראה רוכלת אחת עומדת ומוכרת 'בייגאלך' ו'כעכים'. עומדת וצועקת 'כעכים', 'בייגאלך', 'בואו לקנות'. ומספר ה'חפץ חיים', שהוא ראה אותה צועקת, אבל הוא לא ראה אף אחד ניגש לקנות ממנה. בשעת במנחה, שוב עבר שם ה'חפץ חיים', וראה אותה עדיין עומדת במקומה וצועקת, ושוב הוא לא ראה מי שניגש אליה, בלילה עבר בפעם השלישית, וראה אותה שהיא עדיין צועקת ומנסה למכור. באתי אליה, אמרתי לה, 'תגידי לי גברתי, לא חבל לך על הכח וההתאמצות שלך שאתה עומדת וצועקת מהבוקר עד הערב

(עד שקיעה של רבינו תם...), ואני עברתי כאן היום שלשה פעמים, ולא ראיתי אף אחד שניגש לקנות, תשבי בבית יותר טוב!', אמרה לו, 'אדוני הרב, אתה טועה, אתה חושב שלא קונים, אבל אני צועקת - ובא אחד וקונה, ואחר כך בא עוד אחד וקונה, ובסוף היום יש לי את הפרנסה שלי, מידי יום ביומו אני חוזרת לביתי עם הפרנסה שלי בנחת ובשפע!'. **אמר** ה'חפץ חיים', מכאן למדתי מוסר גדול: תצעק, 'ה' הוא האלהים' - וזה משפיע. גם אם אתה לא רואה שזה עוזר ומשפיע, 'אף אחד לא קונה את הסחורה', זה לא נכון, כל אחד קונה, אחד אחד, צריכים לצעוק, וזה חודר לאט לאט. אסור להתייאש. זה הכלל הגדול שלימד אותנו ה'חפץ חיים' זצ"ל.

חובת ה'תוכחה'

ואנחנו כולנו מצווים במצוה הזו של 'תוכחה'. אף אחד לא פטר אותנו מזה. וכדאי להתבונן בדברי רבותינו הקדושים בגמרא מסכת שבת (נה). לראות כמה חומר החובה המוטלת על כולנו של ה'תוכחה'. **"אמר ליה רבי זירא לרבי סימון"**, רבי זירא, אחד מחכמי התלמוד, הצדיק המפורסם 'קטינא חריך שקי' (ברכות מז"א), אמר לו לחכם השני רבי סימון, **"לוחכניהו מר להני דבי ריש גלותא"**, אני מבקש ממך, כיון שאתה שמקורב ל'ריש גלותא', שהוא היה ה'נשיא' ש'בבל', מצאצאי דוד, ואלה הסובבים אותו, הגמרא מעידה בכמה מקומות שהם לא היו אנשים 'מהוגנים' בלשון המעטה [ועיין עליהם במסכת עבודה זרה (ל"ח ב') דבר נורא ואיום רח"ל], וכיון שאתה שנמצא איתם, תיתן להם דברי תוכחה מוסר ויראה, **"אמר ליה"**, ענה לו רבי סימון לרבי זירא, **"לא מקבלים מינאי"**, הם לא שומעים לי, אם אני רוצה לתפוס אותם ולהגיד להם איזה דבר תורה ותוכחה ומוסר, הם אוטמים אוזניהם, סגירה הרמטית.

לא מוכנים לשמוע ולקבל. ואם כן מה טעם שאני אלך ואוכיח אותם, הרי באותה שעה שיראו אותי שאני בא להוכיח אותם, כל אחד מהם יסגור את האוזניים. ואם כן לא יועילו דברי, כי הם אינם מקבלים דברי תוכחה ומוסר. "אמר ליה", רבי זירא, "אף על גב דלא מקבלי", אף על פי שהם לא מקבלים תוכחה, "לוכחינהו מר", אף על פי כן, תמשיך ותוכיח ואל תפסיק, אפילו שאתה רואה שהם לא מקבלים.

הפעם היחידה שיצאה מידה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה מזה הטעם ב'תוכחה' כזו שלא נשמעת, מזה ה'חשבון' בזה? "דאמר רב אחא ברבי חנינא, מעולם לא יצא מידה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה, חוץ מדבר הזה", הנהגת הבורא ית"ש, כשהוא גוזר ופוסק טובה למי שהוא, לאדם פרטי או ל'ציבור', ה'מידה טובה' הזו מוכרחת לחול, והאדם מקבל את הטובה שנגזרה עליו. מ'מידה רעה' ודאי הקב"ה חוזר, 'נינוה' יוכיח, ועוד הרבה, שיצא להם 'פסק דין' נורא של 'חורבן' ו'הרס', ואף על פי כן עשו 'תשובה' ותיקנו המעשים שלהם, וחזרה 'מידה רעה' מלקיים את ה'גזירה' וה'עונש'. אבל 'מידה טובה', אם הקב"ה הבטיח שיתן ויעשה לפלוני או לציבור מידה טובה, אף פעם לא חזר בו. חוץ מפעם אחת. פעם אחת בכל הבריאה כולה, קרה מקרה כזה שהקב"ה אמר שיהיה לפלוני דבר טוב, והקב"ה חזר בו. "דכתיב" בספר יחזקאל "ויאמר ה' אליו", אמר למלאך, "עבור בתוך העיר, בתוך ירושלים, והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה", הקב"ה מצווה את המלאך גבריאל, אתה תלך בתוך העיר, ועל אותם צדיקים גמורים שהם קורעים את הלב, שהם נאנחים ונאנקים כשהם רואים את כל הקלקול והתועבות שיש בירושלים, תתוו קו, תעשה סימן על המצח שלהם, שבהם לא תפגע מידת הדין. "אמר לו הקב"ה לגבריאל", לפעמים המלאך 'גבריאל' בא להעניש, בחינה של

'מִידַת הַגְּבוּרָה', "לֶךְ וְרִשּׁוּם עַל מִצְחָן שֶׁל צְדִיקִים תִּיּוֹן שֶׁל דִּיּוֹ", אוֹת 'תִּיּוֹ' תַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּדִיּוֹ עַל הַמִּצְחָ שֶׁלָּהֶם, "שֶׁלֹּא יִשְׁלְטוּ בָּהֶם מְלָאכֵי חֲבֵלָה".
הַקֵּב"ה שׁוֹלַח אֶת גְּבִרְיָאֵל שִׁיסְמָן אֶת כָּל הַצְדִּיקִים בְּתִיּוֹן שֶׁל חַיִּים. "וְעַל מִצְחָם שֶׁל רָשָׁעִים תִּיּוֹן שֶׁל דָּם, כְּדֵי שִׁישְׁלְטוּ בָּהֶן מְלָאכֵי חֲבֵלָה", כְּדֵי שְׂאֲכֹן מִידַת הַדִּין תִּפְגַּע בָּהֶם, וּמְלָאכֵי חֲבֵלָה יִשְׁלְטוּ בָּהֶם.

קטרוג 'מִידַת הַדִּין' וְתִשׁוּבַת הַקֵּב"ה

וְכַאֵן נִכְנָסָה לְתִמּוֹנָה 'מִידַת הַדִּין', מִקְטֶרֶגַת וְאוֹמֶרֶת, "אִמְרָה מִידַת הַדִּין לִפְנֵי הַקֵּב"ה, רִיבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה נִשְׁתַּנּוּ אֱלֹהֵי מֵאֲלוֹ", לְמָה עַל אֱלֹהֵי גִזְרֵת תִּיּוֹן שֶׁל חַיִּים, וְעַל אֱלֹהֵי תִיּוֹן שֶׁל מִיתָה, שְׁאֵלָה יִנְצְלוּ וְאֱלֹהֵי מְלָאכֵי חֲבֵלָה יִפְגְּעוּ בָּהֶם. מָה הַהִבְדֵּל וְהַהִפְרָשׁ בֵּינֵיהֶם? "אִמְרָה לָהּ" הַקֵּב"ה לְמִידַת הַדִּין וּלְמִקְטֶרֶגִּים "הִלְלוּ", הַצְדִּיקִים, שְׁעֲלִיהֶם נִכְתָּב תּוֹ שֶׁל חַיִּים, "צְדִיקִים גְּמוּרִים", בְּדִין הוּא שִׁינְצְלוּ מִ'מִּידַת הַדִּין' לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשִׁלּוּם. "וְהִלְלוּ רָשָׁעִים גְּמוּרִים", וְרָשָׁע גְּמוּר' זֶה רָשָׁע שֶׁכָּל כּוֹלּוֹ, מְשׁוֹרְשׁוֹ, כּוֹלּוֹ רָשָׁע מִתְחִילֵת וְעַד סוּפּוֹ. אֵין לוֹ לְחִלּוּחִית שֶׁל צֶדֶק. וּמִגִּיעַ לָהֶם עוֹנֶשׁ מִיתָה.

תִּשׁוּבַת 'מִידַת הַדִּין' הַמִּקְטֶרֶגַת

נִעֲנְתָה מִידַת הַדִּין וְטַעֲנָה, "אִמְרָה לִפְנֵי", רִיבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, "הִיָּה בִידָם לְמַחּוֹת וְלֹא מִיָּחוּ!", מָה בִּכְךָ שֶׁהֵם 'צְדִיקִים גְּמוּרִים', שֶׁכֶּךָ הַקֵּב"ה מַעֲיֵד עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם 'צְדִיקִים גְּמוּרִים', אֲבָל אוֹתָם צְדִיקִים גְּמוּרִים הֵיוּ צְרִיכִים לְמַחּוֹת בִּידֵיהֶם שֶׁל רָשָׁעִים גְּמוּרִים, יְבוֹאוּ וְיִגִּידוּ לָהֶם תּוֹכַחָה וּמוֹסֵר, הֵיוּ צְרִיכִים לְהִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם לְטוֹבָה, לְקִרְבָּם לְאַבִּיהֶם שְׁבִשְׁמִים. הַשִּׁיב הַקֵּב"ה לְמִידַת הַדִּין, "אִמְרָה לָהּ, גְּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי שֶׁאֵם מִיָּחוּ בָּהֶם - לֹא יִקְבְּלוּ מֵהֶם!", הֵם רָשָׁעִים גְּמוּרִים, וְגַם אֵילוֹ הֵיוּ מוֹחִים וּמְדַבְּרִים אִתָּם, מְנַסִּים לְהִשְׁפִּיעַ וּלְשַׁכְנַע אוֹתָם, זֶה לֹא הִיָּה עוֹזֵר, לֹא הֵיוּ מְקַבְּלִים כָּלָל. כָּל ה'קְטֶרֶג' יִכּוֹל לְהִיּוֹת אֵילוֹ הִיָּה אִיזָה סִיכּוּי אֶחָד מִיָּנִי אֶלָּה,

שאכן אחד מהם היה משתפר ומפסיק ממעשיו בגלל התוכחה, אבל כאן מדובר ברשעים גמורים שלא יקבלו כל תוכחה. "אמרה לפניו", מידת הדין, "ריבונו של עולם, אם לפניך גלוי" שאלה הרשעים גמורים לא יקבלו התוכחה, "להם מי גלוי?", וכי דבר הזה היה גלוי לפני הצדיקים הללו, הרי הם לא ידעו את זה, ועם כל זה הם לא מיחו והם שתקו. "והיינו דכתיב", זה מה שהפסוק אומר בספר יחזקאל, "זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו" (יחזקאל ט ו), זה נאמר בהתחלה, אבל אחרי הקטרוג של 'מידת הדין', "וכתיב ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית (יחזקאל שם). תני רב יוסף, אל תקרי מקדשי אלא מקודשי, אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו". ובהם התחילה מידת הדין להפרע. ב'צדיקים גמורים' שהכתוב מעיד עליהם שקיימו את כל התורה כולה מאלף ועד תיו! וכל זה לא עזר ולא עמד להם כנגד הקטרוג שקטרגה מידת הדין, 'מפני מה לא קיימו מצוות מחאה?!'. מפני מה לא מחית, מי התיר לך לשתוק, הגם שהוא רשע גמור ולא יקבל, והוא יזלזל, אבל עם כל זה אתה צריך למחות. זה מה שענה לו רבי זירא לרבי סימון, אתה אומר שהני דבי ריש גלותא לא מקבלים תוכחה, אף על פי כן צריך למחות בהם.

חובת ה'תוכחה' אצל אלה שחפצים לשמוע

והדברים קל וחומר במי שהוא איננו רשע גמור, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר במי שרוצה לשמוע. וברוך ה' בדבר הזה היום 'אכשור דרא', והרבה בני אדם שיש להם 'אוזן כרויה', ורק צריך לבוא ולהשמיע להם. שבוע שעבר התגלגלתי לאיזה מקום, וישב שם אחד מגדולי גדולי הצדיקים שבדורנו, והוא דיבר במשך חמש דקות, על הזמן

שלנו, כך הוא אמר, 'אי אתה יכול לדעת מה קורה בדור שלנו, אנשים שהיו ממש במ"ט שערי טומאה, ובסוף יוצאים משם ומתהפכים ונעשים בני תורה', והוא נקב בשמותיהם של שני אנשים שלומדים בישיבה (מחוץ לירושלים), שהיו בדיוטא התחתונה, עד שאפילו יצר הרע פחד מהם.. לא רצה להתקרב אליהם.. הפליגו והגזימו יותר מדאי. ועם כל זה התהפכו עד קצה אחרון. לא יואמן כי יסופר. יושבים בישיבה ולומדים מהבוקר עד הערב בהתמדה. וכל זה נגרם על ידי 'מילה' שמישהו עורר אותם, ומשם הם פנו והתקרבו לקב"ה.

אי אפשר לשפוט לפי המראה החיצוני

סיפר לי חכם אחד, לא יואמן כי יסופר, שהוא היה באיזה מקום, פינה נידחת, והיה לו שם איזה צורך לשייג ושייח עם כמה אנשים, שהם שקועים במ"ט שערי ממון עד למעלה מהאוזניים. (בשר שנתעלם מן העין.. כולו מצופה בכסף וזהב). וביקשו ממנו שידבר, רוצים לשמוע אותו, והוא סיפר לי: 'דיברתי איתם עד שלוש לפנות בוקר דברי תוכחה ומוסר! לא האמנתי, אנשים כאלה, אנשים מגושמים, אתה רואה את ה'חומריות' על ה'פנים' שלהם (כמעט דומה ל'חמור' ממש), ואני לא מדבר איתם על כסף וזהב, או 'מניות' וכו', שכל זה הוא 'מין במינו חוזר וניעור', אלא דברי תורה, דברי תוכחה ומוסר, ועם כל זה ישבו והקשיבו במשך שעות ארוכות!'. ללמדך, שאתה לא יודע מה מתרחש בפנים, לפעמים נראה לך שהאדם לא רוצה לשמוע, אבל ב'פנימיות' שלו הוא חושק ורוצה לשמוע, צריכים להשמיע לו, לעורר אותו, ללמד אותו.

החובה המוטלת כל כולם

זה המצב בדורינו. אנחנו בתקופה של 'ניפוץ האלילים'. כל ה'אידיאלים' הכזיבו, שום דבר לא הועיל, הדברים ידועים ומפורסמים. ולפעמים כבר ב'מילה' אחת, אתה כבר פועל. אנשים רוצים לשמוע. כמובן צריך לדעת איך לדבר, ועם מי לדבר, ואיך לשכנע, בלשון רכה, בנעימות וכו' וכו' [וראה מגיד דבריו ליעקב חלק מא (פרשת דברים תשע"ט, עמוד ט). ע"ש], אבל לא פטורים. בזמנינו אין לנו שום תירוץ שלא לעשות את הדברים הללו. אדם לא יגיד 'מה אני ומה חיי, אם הייתי 'רבן של ישראל' הייתי הולך ומוכיח...'. זה לא נכון, כל אחד יכול להשפיע, וכל אחד לפי יכולתיו, וכמו שנראה בהמשך.

כל צעקה עוזרת ופועלת

צריכים לצעוק, וכל צעקה עוזרת. ה'חפץ חיים' זצ"ל לימד מוסר גדול, הפלא ופלא. הייתה אסיפת הרבנים ברובנא (עיר אחת בחו"ל), והתכנסו ובאו כל גדולי הרבנים שבאותו הדר להחזיק הדת על תילה, 'אסיפה לצדיקים טוב להם וטוב לעולם', אחד מהרבנים שם עמד ושאל שאלה, 'יש לי בעיה שמטרידה אותי, ואני מבקש שתעזרו לי לפטור אותה, לדאבוני בעירי ההשכלה עשתה שמות בכלל ישראל, חילולי שבתות רבו לאין קץ, ובחינוך הילדים ה' ישמור, מעבירים אותם לשמד, שולחים אותם לבתי ספר של 'תרבות' (כך היו קוראים לבתי ספר של המשכילים, השם 'תרבות' מתאים בדיוק, 'תרבות אנשים חטאים'), ואני כל שבת עומד בפרץ, וצועק אש שלהבת, ואחרי הכל אומרים 'קדיש' ונגמר.. זה לא משפיע כלום. אני לא רואה שום פרי, שום תועלת, לא ראיתי ש'חנות' אחת נסגרה, או שמישהו הוציא את הבן שלו מהחינוך הקלוקל, לבי נשבר, אולי צריך לשתוק, נמצאים כאן גדולי הדור ואני

שואל אתכם, מה החובה המוטלת עלי כאשר אני רואה שאני מדבר ומוכיח ולא רואה שום פרי, אולי עדיף לשתוק ולדבר דברי תורה בענין פרשת שבוע'.

מאויבי תחכמוני'

ומספרים שרבינו ה'חפץ חיים' זצ"ל, עמד ואמר, 'מאויבי תחכמוני מצוותיך' (תהלים קיט צח), צריכים תמיד ללמוד מה'אויב', הרבה 'מוסר השכל' אפשר ללמוד מה'אויב', מכל האויבים כולם ובפרט מ'יצר הרע', צא וראה, אנחנו הכרנו את התקופה שמלפנים שהיו 'פריצים', שזה היה איזה 'נסיך' גוי שהיה שטוף ב'תאוות' ו'תועבות' מכף רגל ועד ראש, כל ימיו היה מבלה בכל מיני בילויים שחוק והוללות, ממש כמו 'מלך', ו'חיי אנוש' אצלו היו פחות משהורגים ג'וק, היו רודים בנתינים שתחתיהם. וכך היה מנהגם, שמדי איזה זמן היו מתכנסים כמה מה'פריצים' ה'נסיכים' הגויים האלה, ו'איש את אחיו יעזרו' למצוא עצה תחבולה שלא יבואו לידי בטלה, והיו יוצאים יחדיו ל'מסע ציד', ב'יערות', (ב'חוץ לארץ' יש יערות ענקיים, לא כמו כאן ב'יער קרן קיימת...), כל 'חיות בראשית' נמצאים שם, 'דובים' ו'אריות' ו'זאבים' ו'שועלים' ו'צבאים', מינים ממינים שונים ומשונים. והיו עושים 'מסע ציד', אוספים 'כלי ציד', 'כלי נשק', ויוצאים למסע המסוכן הזה, ובמשך כמה ימים מסתובבים בתוך היערות עד שמוצאים שם איזה 'אריה' אחד, או איזה 'דב' אחד, הורגים אותו, וחוזרים צוהלים ושמחים, עושים 'מסע נצחון', על מה? על שהרגו 'אריה' אחד, 'זאב' אחד, 'צב' אחד, 'שמחה וששון'.. וכולם צריכים לצאת וללמחות כפיים' ולהכריז 'הפריץ שלנו הרג זאב אחד..', וכותבים את זה ב'לוח'.. שיזכרו איזה גבורה עילאית הייתה לו.. **אמר** ה'חפץ חיים', מהם תלמד! הם הולכים ומכניסים את עצמם בסכנת נפשות, ומשקיעים הרבה ממון וטורח וכו', סכנה עצומה,

(הרי הרבה מתים שם ב'מסעות ציד' הללו, ה'דב' קדם והרג תחילה), והוא שמח וצוהל שהרג 'זאב' אחד, 'דב' אחד, 'אריה' אחד, ומדוע אתה לא תהיה צייד כמותו? תצעק, תוכיח, אולי תצוד 'רבי אריה' אחד, אולי תצוד 'רבי זאב' אחד, אולי תצוד 'רבי דב' אחד.. מה תגיד 'אולי לא כדאי לי להשקיע?', התשובה היא, שהרי אין לך שום סכנה של מיתה! לכן תשתדל ככל יכולתך.

'כל ישראל ערבים זה בזה'

צריכים להוכיח. לא לשתוק. 'כל ישראל ערבים זה בזה' (סנהדרין כז סע"ב), כל אחד מעורב בתוך השני. פעולה טובה שלך, עוזרת לך, אבל גם לשני. וכן בהיפוך, כמשל הידוע של הספינה. [וראה מגיד דבריו ליעקב ח"ח (פרשת ויגש תשע"ט, עמוד כג). ע"ש].

זיכוי הרבים על ידי עצם הנהגה כדת של תורה

ואנחנו צריכים להתחזק בדבר הזה. שהאדם לא יהיה 'נרפה' ולא יהיה 'נואש'. היום 'חובת הזמן' היא להשתדל ב'זיכוי הרבים'. ויש בזה כמה אופנים. יש אחד שבעצם פעולתו ותורתו הוא 'מזכה את הרבים', במה שהוא משמש דוגמא לאחרים, כאשר רק רואים אותו גרידא, כבר לומדים לקח, רואים אחד שכל כולו מונח בתורה, ואין לו בעולמו שום דבר רק עסק עם הקב"ה, ואיך לעשות נחת רוב לבורא ית"ש, כמו שהגמרא אומרת במסכת יומא (פו.), שעל אדם כזה אומרים הבריות, 'אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו. כי עצם מה שיושב ולומד זה כבר משפיע, וזה

ה'זיכוי הרבים' שאין כדוגמתו. כל הבריות אומרות, 'הלוואי שאני אהיה כמותו', 'הלוואי שבני יהיה כמותו', אין לך זיכוי הרבים גדול מזה. הרי שלא צריכים ל'דבר' בפועל, אלא על ידי עצם ההנהגה שנוהג כדת וכהלכה, זה כבר משפיע על השני ומקרבו לבוא לידי תשובה.

א. יוכוח על תשלום הנוק

ראיתי באיזה ספר שהעתיק איזה פסקא מעיתון חילוני (מה שכתוב ב'עיתון' כולם מאמינים לו, אם זה להבדיל כתוב ב'רמב"ם' היו אומרים 'מי יודע', אבל אם זה כתוב ב'בעיתון' זה בודאי אמת.. כך זה טבע האנושי. אבל האמת היא שכל מה שכתוב ב'עיתון' זה שקר, חוץ מ'תאריך' וגם בזה יש יוצא מן הכלל...), ואותו כתב בעיתון הזה, כתב שם מה שהוא ראה בעיניו, שני דברים ראיתי והתמיהו אותי, נכנסתי פעם למכולת בשכונה חרדית, ראיתי אנשים חרדים קונים, ופתאום ראיתי 'יוכוח מוזר', בין בעל המכולת לבין אחת מהנשים שבאה לקנות, (אשתו של איזה 'אברך'), בשעה שמוציאים את ה'לכן' נשפך 'לכן', והיא אומרת 'אני שפכתי, ואני אשא בהוצאות', ובעל החנות אומר, 'לא, את לא אשמה, אני אשם שלא הנחתי את זה כהוגן, ואת פטורה', אותו כתב חילוני כותב שם, ויוכוח כזה מימי לא ראיתי.. במכולות שלנו אין דבר כזה.. (אם זה היה קורה אצלם, היה אומר לה בעל החנות, 'לא רק על זה את אשמה, אלא גם מה שנשפך כאן שלשום כנראה נעשה על ידך..', 'מגלגלין חובה על ידי חייב', עכשיו מתברר מי שעושה את זה...), זה הפליא אותנו. זה קידוש שם שמים שאין כדוגמתו. זה 'זיכוי רבים' שאין כדוגמתו. אדם רואה שבאמת 'יש דין ויש דיין', ואנשים חוששים באמת מ'פרוטת' של 'גול', כל אחד רוצה לקחת את ההפסד על עצמו.

השבת אבידה

עוד עובדא הוא מספר שם, שהוא נסע לחוף ים לא מעובר, רצה להיכנס לראות, כולם חרדים, והוא כותב שם, בשעה שהתלבשתי, ראיתי מודעה תלויה שם ב'מלתחה', "נמצאו משקפיים, המאבד יפנה לטלפון...", ועוד מודעה, "נמצאה טבעת, המאבד יפנה למקום זה וזה", הוא ראה את זה, קיבל 'הלם'.. דבר כזה מימיו לא ראה.. אדם שמצא משקפיים מכריו שמי שאיבד אותם יבוא ויקח אותם חזרה!?! אצלנו מחנכים 'תגנוב את המשקפיים עם העיניים'.. זה קידוש שם שמים.

הנהגת תלמידי חכמים

רבינו הרמב"ם (פ"ה מהל' דעות ה"א) כתב, כי צורת תלמיד חכם שונה מצורת ההדיטות בכל, "כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקו ובבעילתו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכלו דבריו ובמשאו ובמתנו, ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר", תלמיד חכם לא מדבר ב'קול רם' (הרמב"ם שם ה"ז), לא מדבר ב'סגנון' של 'רחוב'. לפעמים יש דיבורים של 'רחוב', שהשערות סומרות והאוזניים צורמות כששומעים כאלה דיבורים. צריך להפריש את עצמו גם ב'דיבור' גם ב'לבוש' גם ב'הנהגה'.

ב. מעלת ה'חכם' אינה נקנית רק במלבושי 'תלמיד חכם'

ראיתי בספר 'נהר מצרים' של אחד מגדולי הרבנים ממצרים, מספר סיפור מבהיל, 'סיפור של פעם', שהיה שם אחד מה'מונים' ה'פשוטים' ביותר, שנפשו חשקה להיות 'חכם', ואנחנו יודעים בשביל לזכות ל'כתר תורה' צריך להמית את עצמו באהלה של תורה, כולם יכולים, אבל צריכים עמל ויגיעה. אבל הוא רצה לעשות את זה בדרך של 'קיצור', הלך וקנה לעצמו 'גלימה' של הרבנים, עם ה'צבע', המלבוש הגדול והמכובד ביותר, לבש 'כובע' של החכמים, וחשב שבכך כבר הוא נעשה 'חכם'. התחיל לדרוש שיקראו לו 'כבוד הרב', וידברו אליו בדרך כבוד, ומי שלא מדבר איתו בדרך כבוד, כמו שמדברים עם הרבנים, הוא לא מתייחס אליו כלל. הוא מבחינתו נעשה 'רבן של ישראל'. החברים שלו, אנשים כמותו, הדיוטות, כאשר ראו אותו, אמר לו: מילא ב'פורים' ניחא, אבל כל השנה התחפשת ל'חכם'? אמר להם: 'אני חכם'. ראו שזה המצב, והם הרי מכירים אותו, 'עם הארץ' מדאורייתא ומדרבנן, ונוהג בגינוני רבנות, לא פחות ולא יותר, לקחו אותו, השכיבו אותו על השלחן, ונתנו לו 'מכות רצח'. כך הוא מספר ב'נהר מצרים'. תלמד תורה, בבלי וירושלמי וכו', ותתייגע בתורה, ובה תקנה לעצמך מעלת 'חכם'. זה לא ב'מלבושים' בעלמא.

ג. על מרנא ורבנא בעל הקהילות יעקב זצ"ל

היום (כ"ג מנחם אב תשמ"ז) יום ה'יארצייט' של רבינו הסטייפלער זצ"ל, שהוא היה

בעצם הנהגה כראוי מקדשים שם שמים

אנחנו במעשינו בדיבורנו ובהנהגותינו גורמים קידוש שם שמים. גורמים 'זיכוי הרבים'. אדם שמקדש שם שמים במעשיו ובהילוכיו ובדיבוריו, זה משפיע על אחרים. וזה כבר פותח פתח. כבר נזרע ה'זרע', ובמשך הזמן זה כבר יקלט.

זיכוי הרבים ללכת להשפיע צריך זהירות גדולה

ישנם עוד אופנים, ללכת ולדבר דברי תוכחה ומוסר ברבים, אבל צריכים לדעת, לא כל אחד 'בר הכי' לצאת לרחובה של עיר ולעמוד ב'תחנה מרכזית' ולסחוב אנשים ולהביא אותם לבית ה'. יש בזה סכנה. יש אנשים שהולכים לרחובה של עיר, ועד שהוא גורר את פלוני שיבוא לבית המדרש, הוא גרר אותו ונעלם.. 'נפל באמצע מילוי תפקידו' ואיננו.. רח"ל.

מיוחד במידה הזו, שקידש שם שמים בהליכותיו. לא לקח מהעולם הזה מאומה, לא נהנה באמצע קטנה מהעולם הזה, וכל ימיו היו קודש קדשים לתורת ה' אלהים. ולכן הגיע למדרגות העצומות. עברו רק שנתיים ימים מפטירתו של אותו צדיק, וכבר שכחנו איזה השגים, מדרגות, ניסים ואותות ומופתים. וכל זה אפס קצהו ביחס לשקידת התורה, ועמלו ודבקו בבורא יתברך. 'כל רז לא אניס ליה' בכל חלקי התורה, בכל המקצועות כולם, וגם בכל ענייני העולם הזה. כל מי שהיה בצער ובמצוקה, היה בא אליו וממש יוצא כמו ב'אורים ותומים', 'קולע אל המטרה ולא יחטיא', בלי שיהיו ויגידו לו. פלאות לאין מספר ולאין גבול. זה עצמו זיכוי הרבים שאין כדוגמתו. [א"ה: הספרו של רבינו שליט"א על מרנא ורנא בעל קהילות יעקב זצ"ל, מיום כ"ה מנ"א תשמ"ה, נדפס בספר "אשכנזיה דרבי" ח"ב (עמוד מט והלאה). עש"ב].

להשפיע על המקורבים ולהפנותם למקומות הנכונים צריך האדם לדעת כוחותיו. תתחיל בעצמך. תעשה זיכוי הרבים בהנהגתך. אחר כך תנסה להשפיע על המקורבים אליך, משפחה, ידידים, אלה שרוצים לשמוע, שצמאים לדעת. תדבר ותשפיע עליהם. ואם אתה לא חושב שאתה ראוי ומתאים לזה, תכוין אותם לאנשים שיודעים. ורבים כאלה יש בדורינו. תפנה אותם ל'סמינרים' שעושים פירות לתפארת, והרבה הולכים ופוקחים את העיניים, נפתח להם העיניים והלב. זה עושה 'פרי' לטובה.

'לזרוע' בכל מקום

לימד אותנו הסבא מנובהרדוק זצ"ל כלל גדול, אדם בכל פעולותיו ודיבוריו צריך תמיד לדעת: לזרוע בכל מקום, ולפקוח עין היכן שצומח. אתה אומר 'דיבור', 'משפט' 'שיחה', אתה 'זרע'. לא להתייאש. בסוף יראה שצמח כאן 'זרע'.

כל אחד ראוי ומסוגל

שאדם לא יאמר 'מה אני ומה חיי', כל אחד מאיתנו יכול לומר דברי תורה ולהשפיע על אחרים לטובה. ינסה ויראה. לפעמים נמצא באיזה מקום, ואין מי שידבר, מבקשים ממנו שידבר, בהתחלה הוא קצת 'מגמם', אבל אחר כך כבר מתפלא על עצמו, מגיע לביתו ואומר לאשתו 'ראיתי בחוש שאני דרשן..'. זה בדוק ומנוסה. אנחנו בדור שאם אין אנשים - ומוטל על כל אחד השתדל להיות איש. להשתדל בזה, ויראו ברכה. הקב"ה עוזר ומסייע ב'סייעתא דשמיא' מופלגת. והזוכה, אשריו ואשרי חלקו.

'אברהם אוהבי'

ולכן אברהם אבינו ע"ה זכה לתואר שלא זכו לו אחרים, 'אברהם אוהבי' (ישעיה מא ח), על אשר השתדל בכל כוחו ומאודו לזכות את הרבים ולקרבתם לעבודת השי"ת, וכמו שהאריך בנפלאות רבינו הגדול החתם סופר זצ"ל זיע"א במאמר פתוחי חותם (בראש שו"ת חתם סופר יו"ד) ראה שפ דברים יקרים ונפלאים, ושתכלית כל אחד מאיתנו "וטוב לנו למעט בהשלמת נפשו, למען להרבות כבוד השי"ת, למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו ויודעיו" עכל"ק, ראה שם דברים מסולאים מפז, זיע"א.

מעלת וזכות ה'מזכה הרבים'

ונסיים בפסקא קצרה בדבריו היקרים והמופלאים של בעל חובת הלבבות, בשער העשירי מספרו שער אהבת ה' (פרק ו), ואת הדברים הללו הוא קובע בשער העשירי, כי עד שזוכים לזה צריכים לעבור ולקיים תשעה שערים הקודמים, שער יחוד המעשה, ושער הבטחון, ושער התשובה, ושער היראה, ועוד. הרבה שערים יש עד שזוכים לשער אהבת ה'. והוא מדבר על אחד שמשתדל להיות בגדר 'מזכה הרבים', והלשון שלו מבהיל כל לב, "וראוי לך אחי לדעת", תדע לך, תטה אוזן ותקשיב, "כי זכויות המאמין", יהודי שהוא מאמין בקב"ה, שיש לו זכויות, "אפילו אם יהיה מגיע אל התכלית הרחוקה, בתיקון נפשו לאלהים יתברך", אפילו אדם שזכה להגיע לתיקון נפשו למדרגה המקסימלית, למדרגה היותר מעולה, היותר שלם שיכול להיות, עד הקצה האחרון, תכלית הרחוקה, בתיקון נפשו. נתאר לעצמינו, אדם כזה שהגיע לתיקון נפשו עד המדרגה הגדולה שיכולה להיות, זה ממש 'לית דין בר נש', "אילו היה קרוב למלאכים במידותיו הטובות, ובמנהגיהם המשובחים, והשתדלותם בעבודת הבורא, ואהבתם הזכה בו", הגיע

למדרגה שהוא קרוב למדרגת 'מלאך' במידות הטובות שלו, אין אצלו 'כעס' ואין אצלו 'נקמה' ואין אצלו 'גאווה' ואין שאר דברים כאלה, אין 'מרעין בישין', ההיפך הגמור, כל המידות הטובות, ואהבת השי"ת, אוהב את הבורא יתברך ממש כמו 'מלאך', זכויות עצומות, מדרגה נשגבה, הגיע לרום המעלות.

ועם כל זה, עם כל המעלות שיש לאותו אחד, "אינם זכויות מי שמורה בני אדם אל הדרך הטובה, ומיישר הרשעים אל עבודת הבורא", אחד שזכה להיות 'מורה', להיות 'מדריך' 'מלמד' 'מנחה' בני אדם אל הדרך הטובה, ומיישר הרשעים אל עבודת הבורא, הזכויות שלו גדולות במעלה ובשכר במדרגה מאותו מאמין שהגיע למדרגה המקסימלית בתיקון נפשו ובאהבת השי"ת.

טעם הדבר שזכות המזכה הרבים גדולה כל כך

והטעם בזה הוא, "שזכויותיו" של מי שזוכה ליישר את הרשעים לעבודת הבורא יתברך, הזכויות שלו "נכפלות בעבור זכויות בכל הימים ובכל הזמנים", כשהוא מדבר עם פלוני ופלוני, הוא הושפע לטובה, תיקן ושיפר מעשיו, קובע עיתים לתורה ועולה במעלות התורה והיראה, הוא נוטל חלק ואחוזים בזכויותיו של אותו אחד, וממילא הזכויות נכפלות ונגדלות לאין קץ. אי אפשר לשער מדרגה של אדם כזה שזוכה שזכויותיו נכפלות בכל הימים ובכל הזמנים.

הכפלת הזכויות

ומסיים 'חובת הלבבות', שלכן "מי שאין מתקן אלא נפשו בלבד, תהיה זכותו מעטה", אדם שדואג רק לעצמו, לשפר את דרכיו בלבד, ובאמת הוא עולה ומתעלה במדרגות התורה והיראה, אבל הוא לא דואג להשפיע על אחרים, אדם כזה 'זכותו מעטה' כהגדרתו הנוראה של החובת הלבבות, "ומי שמתקן נפשו ונפשות רבות, תכפל זכותו כפי זכויות

כל מי שיתקן לאלהים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, כל המזכה את הרבים
אין חטא בא על ידו, ואמרו משה זכה וזכה את הרבים זכות הרבים תלוי
בו" (אבות פ"ה מ"ח), ועוד מאריך ומביא מדברי רבותינו במעלת וחובת
'זיכוי הרבים'.

וכל אחד יכוין וישאף לדבר הזה, להשתדל בזיכוי הרבים ככל יכולתו,
וה' יתברך יהיה בעזרנו, שנוכה לקדש שם שמים, ברוך ה' לעולם
אמן ואמן.

חידו"ת לפרשת ראה

א. בענין רק בכל אות נפשך

דברים (י"ב ט"ו): "רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר כברכת ה' אלהיך אשר נתן לך".

ובתרגום אונקלוס שם: "לחוד בכל רעות נפשך תכוס ותיכול בשרא כברכתא דה' אלהך די יהב לך", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם תרגם: "לחוד בכל רעות נפשכון תיכסון ותיכלון בישרא הי כברכתא דה' אלהכון דיהב לכון בכל קירויכון".

ושם (פסוק כ'): "כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דיבר לך, ואמרת אוכלה בשר כי תאזה נפשך לאכול בשר בכל אות נפשך תאכל בשר", ובתרגום אונקלוס שם: "ארי יפתי ה' אלהך ית תחומך כמא די מליל לך, ותימר אכול בשרא ארי תתרעי נפשך למיכל בשרא, בכל רעות נפשך תכול בשרא", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם תרגם: "ארום יפתי ה' אלהכון ית תחומכון היכמא דמליל לכון, ותימר איכול בישרא, ארום תירוג נפשך למיכול בישרא, בכל רוגג נפשך תיכול בישרא".

ועוד שם (פסוק כ"א): "וזבחת מבקרך ומצאנך וגו' ואכלת בשעריך בכל אות נפשך", ובתרגום אונקלוס שם: "ותכוס מתורך ומענך וכו' ותיכול בקרויך בכל רעות נפשך", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם תרגם: "ותכסון מן תוריון ומן עניכון וכו' ותיכלון בקירויכון בכל ריגוג נפשיכון".

ובדברים (י"ח ו'): "וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה'", ובתרגום אונקלוס שם: "וארי ייתי לואה מחדא מקרויך מכל ישראל די הוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשה לאתרא די יתרעי ה'", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם תרגם: "וארום ייתי ליוואה מחדא מן קריוכון מן כל ישראל דהוא דייר תמן וייתי בכל כרוך דרעיא נפשיה לאתרא דיתרעי ה'".

והתבוננתי בס"ד וראיתי שיש כאן דבר פלא, שאונקלוס הגר ע"ה בכל ארבעת המקומות מתרגם תיבות **אות נפשך** באופן אחד בלא

שינוי והוא **רעות נפשיה**, ואילו התרגום המיוחס ליונתן משנה תרגומו **לאות נפשך**, במקום הראשון תרגם **רעות נפשכון**, ובמקום השני והשלישי תרגם **ריגוג נפשך**, ובמקום הרביעי תרגם אות נפשו **דרעיה נפשי**, וכאן הוא נוטה לתרגומו במקום הראשון ודוק. [וענין "ריגוג" הוא חמדה כדפירושו רש"י דברים (ה' י"ז), ורמב"ן ויקרא (כ"ג מ'), וריטב"א סוכה (כ"ט ב'), והרב המאירי שם (ל' א') ועוד].

ונעלם ממני ולא אדע טעמא דמילתא ומה פשר דבר שהמיוחס ליונתן לא תרגם לאותם תיבות ממש באופן אחד קבוע, אלא שינה תרגומו ממקום למקום כנ"ל וצ"ב, וכבר בחיבורי תורת יעקב הרגשתי והראיתי כזאת שאונקלוס אינו משנה תרגומו ובכל מקום מתרגם בשוה, אבל המיוחס ליונתן בן עוזיאל אינו שומר דרכו ומשנה תרגומו ממקום למקום, עיין שם (סימן נ"ד אות ב', וסימן נ"ו אות א', וסימן ק"א אות ג', וסימן קס"ב), והדבר טעון ביאור רב ורחב, והידוע יבאר וישא ברכה מאלה המערכה אמן.

* * *

בנוסח הגט כתוב: "וצביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא", ועיין בחידושי הרמב"ן ז"ל גיטין (פ"ה ב'), ושו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן י"ד) ושם ח"ג (סימן ר"ז) ע"ש.

ורבינו הלבוש ז"ל (אה"ע סימן קכ"ו סי"ד) כתב שמשפט קריאת תיבת ברעות כך האות ר' בפתח ואות ע' בשוא, ואות ו' בפתח, ע"ש. [ואכן כן ראיתי בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל לספר דברים (י"ב ט"ו) שכתוב בכל רעות נפשכון, אות ע' מנוקדת בחטף פתח ואות ו' מנוקדת בפתח, וזה כסברת רבינו הלבוש ז"ל. ויש ספרים דגרסי בכל רעות בשני וויין].

אבל רבינו הגדול הפרי חדש ז"ל אה"ע (סימן קכ"ו אות ל"ג) הביא דברי רבינו הלבוש ז"ל וחלק עליו וכה כתב: "תרגום רצון הוא רעות והאות ע' בשורק וכך כתוב בספר דניאל, וכך היא הקריאה גם כאן, ופשוט" עכ"ל.

וראיתי לגאון רבי אהרן בן שמעון ז"ל בספר שער המפקד אה"ע (הלכות גיטין דצ"ה ע"א) שהביא דברי הרב הלבוש ודברי הפרי חדש וכתב: "ומה שכתב הפרי חדש שכן כתוב בספר דניאל - את אדני הסליחה כי לא

נמצא פסוק כזה בספר דניאל, חפשתיו ולא מצאתיו, והרי ספר דניאל לפניך לך נא ראה.

ואם כוונת הפרי חדש לומר על התרגום שתרגם מלת כרצונו הנמצאת בספר דניאל כרעותיה [תרגום ספר דניאל אינו איתי, ועל כן אני אומר דרך אולי ומזה ישיג הפרי חדש על הרב הלבוש] לא אדע מה זאת השגה, תחת אשר נלך ללקוט בשדה אחר שכבר נודע שתרגום כתובים איננו מאונקלוס ויונתן בן עוזיאל רק נתחדש בימי התנאים כדכתבו התוספות שבת (קט"ו א' ד"ה ובידו), ותחת להתלמד מהמתרגם דכתובים שתרגם בדניאל כרצונו כרעותיה, או רצון אות ע' בשורק, הלא טוב לנו ללמוד מתרגום אונקלוס עצמו, שבספר שמות (כ"ח ל"ח) על הפסוק על מצחו תמיד לרצון, כך תרגם לרעוא להון אות ר' בפתח ואות ע' בחטף פתח ואות ו' בקמץ וכדכתב הלבוש.

גם בספר ויקרא (א' ג'): "לרצונו לפני ה'", כך תרגם אונקלוס לרעוא ליה בניקוד הנ"ל וכדכתב הלבוש, ואונקלוס במקומות רבים בספר ויקרא שכתוב ריח ניחוח לה' תרגם קרבן דמתקבל ברעוא קדם ה' בניקוד רעוא כדכתב הלבוש לך נא ראה.

ואם כן ניקוד של רעות אות ע' בשורק או תרגום רצון רעות - אינם כרעותיה דאונקלוס הגר, ודברי הרב הלבוש יצאו זכאים מהשגת הרב פרי חדש, כי אין כאן השגה כאמור, עד כאן מספר שער המפקד ועוד האריך שם.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, בעניותי לא הבנתי כל דברי קדשו ז"ל, ולענ"ד כי כל הדברים תמוהים מאוד, ודברי רבינו הגדול הפרי חדש ז"ל אמת ויציב אמת ואמונה כמנהגו הטוב זיע"א, וכדלקמיה בס"ד.

תחילה וראש מה שכתב הרב שער המפקד ז"ל שאין פסוק כזה בספר דניאל וכו', הנה בזה צדקו דבריו, דאכן פסוק כזה בספר דניאל לא נמצא, אבל הפסוק נמצא גם נמצא בספר **עזרא**, כמו שהמעייין שם (פרק ה' פסוק י"ז) יראה שכתוב להדיא: "ורעות מלכא על דנה", ואות ע' מנוקדת בשורק ו' וזה ממש כדכתב הפרי חדש ז"ל. [ובדברי הפרי חדש או שנפלה טעות סופר וצריך לומר עזרא במקום דניאל, או אחר שגם ספר דניאל וגם ספר עזרא כתובים בארמית, הכי רהיט ליה בזכרונו הכביר, וכן נראה].

ועוד שם בספר עזרא (ז' י"ח) כתוב: "למעבד כרעות אלהכם תעבדון", וגם כאן האות ע' בשורק ו' וכדברי רבינו הפרי חדש ז"ל, וחושבני שבזה נסתרו כל דברי הרב שער המפקד ז"ל.

ומה שרצה הרב שער המפקד ז"ל לומר שאולי כוונת הפרי חדש ז"ל **לתרגום** דספר דניאל שתרגם תיבת רצונו [הנזכרת בספר דניאל ארבע פעמים], תמהני על הדברים הללו - תרגום רבותינו לספר "דניאל" מאן דכר שמיא, והיכן מצא הרב שער המפקד ז"ל שיש תרגום ארמי לספר דניאל, והרי תלמוד ערוך הוא שיונתן בן עוזיאל לא תרגם דניאל כאומרם להדיא במגילה (ג' א'), ותרגום אחר לדניאל אין ולא נזכר בשום מקום, והוא פלא. [ובדרך דוחק נאמר שהתכוון לספר הנקרא "פשיטא", עיין במבוא לספר מדרש דניאל (דף ז') וצע"ע].

כמו כן מה שרצה הרב שער המפקד ז"ל לומר שתחת שנלך אחר תרגום דניאל יש לנו ללכת אחר תרגום אונקלוס שתרגם רצון כדברי הלבוש שבספר שמות (כ"ח ל"ח) על הפסוק על מצחו תמיד לרצון, תרגם לרעוא להון אות ר' בפתח ואות ע' בחטף פתח ואות ו' בקמץ וזה כדכתב רבינו הלבוש ז"ל - תמה אני על עצמי שלפי שעה נעלמו ממנו **ארבעה** מקומות בתרגום אונקלוס לספר דברים שתיבת רעות מנוקדת כמו הפרי חדש ז"ל, דהיינו אות ע' בשורק ו', עיין שם פרק י"ב ט"ו כ' וכ"א, ועוד שם פרק י"ח ו' וכנ"ל.

ואם כן עד שנלמד מניקוד תרגום אונקלוס בתיבת "לרעוא" כדעביד הרב שער המפקד ז"ל, בודאי הגמור יש ללמוד מניקוד אונקלוס לתיבת "רעות" שעליה אנחנו דנים ואותה אנחנו מבקשים, והיא מנוקדת כפסוקים בספר עזרא וכדברי רבינו הפרי חדש ז"ל וז"ב.

ולפי דברינו האמורים כאן יש עוד להאריך ולעמוד בכל מה שכתב בשער המפקד שם בוויכוחו עם גאון שאלוניקי הרב המובהק רבי שלמה בולא ז"ל בעל לחם שלמה, יראה המעיין כי קצתו.

ולדינא צדקו דברי רבינו הפרי חדש ז"ל אחר שכך כתוב להדיא בשני מקומות בספר עזרא כנ"ל, וגם ב"קדיש" כולם אומרים כרעותיה העין בשורק ו', ולא מצינו מי שאומר שהאות ע' בשוא והאות ו' בפתח ודוק זה הנלע"ד בס"ד.

ב. בענין הכרזה במסית

דברים (י"ג ז'): "כי יסיתך אחיך או בן אמך וגו', נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת וכו', הרוג תהרגנו, וכל ישראל ישמעו ויראון ולא יוסיפו לעשות כדבר הזה בקרבך".

סנהדרין (פ"ט א'): "תנו רבנן ארבעה צריכים הכרזה, המסית, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, ועדים זוממין, בכולהו כתיב וכל העם וכל ישראל, בעדים זוממין כתיב והנשואים דלא כולי עלמא חזו לסהדותא".

ופירש רש"י ז"ל: "הכרזה, פלוני מת בבית דין שעבר עבירה זו כדי לרדות את האחרים: וכל ישראל, ישמעו ויראו: ובעדים זוממין כתיב והנשואים ישמעו ויראו משום דלא שייך למיכתב וכל העם דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא שיש גזלנין, ומלוי בריבית ומועלי שביעית שהן פסולין לעדות".

והנה אכן כן הוא, **במסית** כתוב וכל ישראל ישמעו ויראון וכנ"ל, **ובזקן ממרא** כתוב (דברים י"ז ג) וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד, וכן **בעדים זוממין** כתוב (דברים י"ט כ') והנשואים ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך, וכן **בבן סורה ומורה** כתוב (דברים כ"א כ"א) וכל ישראל ישמעו ויראו.

וצ"ב סדר דברי התנא דברייתא דנקט בן סורר ומורה שני, והוא האחרון בסדר דקרא, והיה לו לשנות כסדר המקראות, דתנא אקרא קאי (ברכות ב' א') וכבר מצינו שדקדקו כזאת רבותינו ז"ל במסכת סנהדרין (מ"ט ב'), ועיין.

וראיתי שהרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות ממרים (פ"ג ה"ח) כה כתב: "ארבעה צריכין הכרזה זקן ממרא, ועדים זוממין, והמסית, ובן סורר ומורה, שהרי בכולן נאמר ישמעו ויראו", ולכאורה צ"ב ששינה הסדר לגמרי, לא כתורה הכתובה, ולא כתורה שבעל פה.

ובס"ד נתעוררתי בדקדוק עצום, דהמעין בדברות עטרת המפרשים רש"י ז"ל בפירושו לתורה יראה **שבשלש** מקומות דהיינו גבי זקן ממרא, ועדים זוממין, ובן סורר ומורה הביא דרשת חז"ל שהם צריכים הכרזה, ורק גבי **מסית** שהוא המקום הראשון הנזכר בתורה, לא הזכיר כלל ענין זה של

הכרזה, והוא פלא, וכעת אין תחת ידי רק חומש עם פירוש רש"י ועיקר שפתי חכמים, ורשמתי לי למזכרת, עד שנעיין בדברי המפרשים ז"ל אם דברו בזה.

עוד נתעוררתי להבין אחר שרז"ל בתלמוד שם כבר דקדקו בקרא מדוע בעדים זוממין לא נזכר **וכל** העם וכנ"ל, יש להבין מדוע גם לא נתעוררו לדקדק שאר השינויים ששינתה התורה גבי הנך ארבעה, כגון שבזקן ממרא כתבה התורה "ולא יזידון עוד" שלא נאמר בשאר, ובהם רק נאמר ולא יסיפו לעשות, וכן במסית כתוב וכל ישראל ישמעו ויראון, עם תוספת ׳ן׳ סופית מה שלא נאמר בשאר ששם רק כתוב ישמעו ויראו, ויש נפקותא גדולה אם כתוב ׳ן׳ סופית עיין בחיבורי הדר יעקב ח"ה (סימן כ"ד), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##), וכל זה צריך ביאור ועיון בדברות רבותינו המפרשים ע"ה, [ואחר כך מצאתי בהגהות הגאון רש"ש שם הרגיש קצת וכתב בזה דברים נכונים כדרכו ז"ל].

ומצאתי עכשיו בפירוש הרע"ב ז"ל דברים (י"ז י"ג) שכה כתב: "וכל העם ישמעו מכאן שממתינין עד הרגל וממיתין אותו, פירוש עד ערב הרגל או סמוך לו שאין לומר ברגל עצמו שהרי אין עונשין ביום טוב כדנפקא לן מלא תבערו אש וכו'.

וקשה למה רש"י לא פירש כאן [בזקן ממרא] מלמד שצריך הכרזה כמו שפירש בפרשת **מסית** ובפרשת בן סורר ומורה. ויש לומר משום שהמסית ובן סורר ומורה נדונין בעירם בבית דין של עשרים ושלשה, אבל זקן ממרא אינו נדון אלא בבית דין של שבעים ואחד בירושלים, לכך פירש בו ממתינין עד הרגל שהוא דבר מפורסם מהכרזה, ובשנים האחרים אין בהם פרסום אחר אלא ההכרזה בלבד".

ומבואר שגירסת הרע"ב ז"ל בפירוש רש"י לתורה היתה שבמסית הזכיר רש"י הכרזה, ובזקן ממרא רש"י ז"ל לא הזכיר, וכמפורש בדבריו, ובספרים שלנו הפוך הוא שבבן סורר ומורה רש"י ז"ל לא הזכיר הכרזה, ובזקן ממרא הזכיר הכרזה כנ"ל, וצ"ע.

עוד מצאתי בספר ערוך לנר סנהדרין שם: "לפי סדר התורה היה לו לחשב בן סורר ומורה אחר זקן ממרא ועדים זוממים, והא דחשיב אותן לפי סדר זה, היינו משום דמסית ובן סורר ומורה תרווייהו בסקילה, וזקן ממרא

אחריהם דבחנק, ועדים זוממים לבסוף או משום דבלישנא דקרא עדים זוממים אחר זקן ממרא, ועוד דכלל עדים זוממים הם גם חייבי מלקות וממון כמו שכתב הרמב"ם הלכות עדות (פרק י"ח) "עכ"ל. ודוק.

ג. בענין מדיחי עיר הנדחת

דברים (י"ג י"ג): "כי תשמע באחת עריך אשר ה"א נותן לך לשבת שם לאמר, יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, וידיחו את יושבי עירם לאמר, נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם, ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר, נעשתה התועבה הזאת בקרבך, הכה תכה את יושבי העיר ההוא לפי חרב, החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב".

ופירש רש"י ז"ל: "בני בליעל, בלי עול שפרקו עולו של מקום: אנשים, ולא נשים" עכ"ל.

סנהדרין (ק"א ב') תנן: "אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא, ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר, ומאותו השבט, ועד שיודח רובה ועד שידיחוה אנשים, הדיחוה נשים וקטנים וכו' הרי אלו כיחידים".

ורבינו הקדוש רבי חיים ג' עטר ז"ל כתב בספר אור החיים שם (י"ג י"ד ד"ה עוד): "עוד יתבאר בדקדוק אומרו יצאו אנשים בני בליעל, למה אמר אנשים שהיה מספיק לומר בני בליעל, ואני יודע שהם אנשים, ואם לומר אנשים ולא קטנים, זה אינו צריך קרא למעטם, שכל שלא הגיע לכלל עונשין אין צריך למעט" עכ"ל.

ועם שאני איני כדאי כלל, בענייני תמה אני על עצמי בתרתי, חדא על מה שכתב דקרא ד"אנשים" אינו נצרך למעט קטנים וכנ"ל, והלא מפורש בתלמוד במסכת סנהדרין (ק"א סע"ב) שדרשו: "אנשים ולא נשים, אנשים ולא קטנים" ע"ש, ומפורש דקרא ד"אנשים" אכן נצרך למעט קטנים, וכן הוא בספרי שם (פרשת ראה פסקא צ"ג), ובירושלמי סנהדרין (פ"ה ה"ו), וכן פסק הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבודה זרה (פ"ד ה"ב) וצ"ב.

ותו הרי רש"י ז"ל בפירושו לתורה כאן על אתר כתב "אנשים, ולא נשים", חזינן דבעינן נמי "אנשים" למעט נשים, ואם כן מהו זה שאמר רבינו

הגדול ז"ל דאין צריכים קרא ד"אנשים", ואם למעט קטנים אין צריך וכו', והא חזינן להדיא דצריכים וצריכים להאי קרא ד"אנשים" בעבור מיעוטא דנשים וכנ"ל, וצ"ע.

וזביתי בס"ד לפרסם הערה זו לפני רבות בשנים בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ג (גליון קכ"ד), ואחר שנים הרבה קבלתי מכתב מידידי היקר הרה"ג רבי שמריהו ציטרננבום שליט"א עורך הקובץ התורני היקר והמצויין "כרם שלמה" וכתב לי כי כבר הגאון המובהק רבי ברוך פרנקל תאומים ז"ל (בעל עטרת חכמים וברוך טעם), הרגיש בתמיה זו על דברי רבינו אור החיים הקדוש, ונדפסה הערתו בקובץ "כרם שלמה" דבאבוב שנת תשמ"א (קונטרס ד' דף ד') עכ"ד נ"י. ונתתי הודאה על חלקי שזכיתי לדעתו של גדול זיע"א. [ויש לעיין בגוף דברי קדשו אם עמד גם מדברי רש"י וכתמיה השניה דלעיל, ואין הקובץ הנ"ל מצוי אצל].

ודע שדברי רש"י ז"ל עצמו לא הבנתי היטב, מדוע רק כתב דקרא דאנשים בא למעט "נשים", ולא הביא רש"י ז"ל כל דברי רז"ל בשלמותם שקרא זה ממעט גם "קטנים", וכנ"ל וצ"ב. [והעירוני לעיין בזה בדברי רבינו הט"ז בספרו דברי דוד על התורה שם].

ותלי"ת האדינא שנת תשמ"ח זכינו לאור גדול, שנדפסו מחדש ששת חלקי שו"ת פני יצחק לאותו גאון מובהק רבי יצחק אבולעפיה ז"ל רבה של דמשק, ומידי עייני בדברי קדשו ראיתי לו שם ח"ד (מערכת ע' אות צ"ו) שכה כתב: "ראיתי להרב לב שלם על הרמב"ם הלכות עבודה זרה (פ"ד ה"ב) שכתב משם מהר"ר אליעזר נחום ז"ל שיש לדעת אם הדיחו לעיר הנדחת עבדים אם יש להם דין נשים לענין זה, דמשמע בתלמוד (סנהדרין שם) דהוי כהודחו מאלהין וכו', ונראה לי דבעבד לא שייך האי טעמא" עכ"ל.

וסיים עלה הגאון פני יצחק: "ודבריו מן המתמיהין, דאיך הפה יכול לדבר דברים כאלו, שהרי הרמב"ם שם בתחילת דבריו כתב דאין עיר הנדחת נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מאותו השבט ע"ש, ואם כן מי הכניסם לעבדים בזה, ולא יכולתי להלום אמרי קדוש וצל"ע" עכ"ל.

ביאור דבריו פשוט הוא, אחר שעבד כנעני גם אחר שיוצא לחירות, אינו אלא "גר", אם כן איך יכול להיות שיקרא **משבטיך**, ולכן פשיטא

שאינן עבד כנעני יכול להיות ממדיחי עיר הנדחת, וכן נקט בפשיטות בספר מנחת חינוך (מצוה תס"ד אות ז' דרש"ו ע"א) עיין שם.

וראיתי לגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספרו פדה את אברהם (מערכת ע' אות ח') שאחר שהביא קושית הגאון פני יצחק הנ"ל כתב לתרץ: "ולוי יתכן לומר דמי לא עסקינן דאותם העבדים הם מאותו שבט, ויד עבד כיד רבו, ולא מיחו בהם, וקרינן בהו אוי לרשע ואוי לשכנו".

ובעניותי עם שאיני כדאי, לא הבנתי כלל דבריו ז"ל, מה פירוש הדברים "שאותם עבדים הם מאותו שבט", איך משכחת לה לעבד כנעני שיהיה מאותו שבט של אדונו, והלא טרם שיחרורו הוא במציאות ומצב של "עבד", וגדרו שמכלל גוי יצא ולכלל ישראל גמור לא הגיע, ואף שנאמר יד עבד כיד רבו, תהני ידו לקנינים, אבל לעולם ועד אין זה עושה אותו שיהיה **מהשבט** של אדונו, ואחר שחרורו של העבד הוא גר, ולעולם אינו יכול להיות מאותו שבט של אדונו וז"ב. וצ"ע.

ואיני נכנס עכשיו לדון שהרי באיסורים בכלל לא אמרינן יד עבד כיד רבו, ועיין בשיטה מקובצת בבא מציעא (דף צ"ו), ולגאון המחבר רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בספרו שו"ת שמע אברהם (סימן מ"ו), ועיין שו"ת הגרע"א מהדורה תנינא (סימן קל"ט), ושו"ת מהר"י אסאד או"ח (סימן ע"ב), ושו"ת תורת חסד או"ח (סימן מ"ה), ושו"ת מהרש"ם ח"ו (סימן כ"ד), ושו"ת חלקת יואב (חומ"ס ס"א) ובהגותיו למהר"ט אלגאזי שם, ועוד ועוד, ונתבאר בחידושי בקונטרס מיוחד בס"ד.

ומצאתי עכשיו שהגאון רבי יצחק אבולעפיה ז"ל עצמו שם בשו"ת פני יצחק ח"ה (בהשמטות דקע"ט סע"ג) ראה תירוץ הרב פדה את אברהם הנ"ל ואחר שהביא דבריו כה כתב עליו: "גברא רבה חזינא פירוקא לא חזינא, דאם כדבריו נשים נמי דהא קיימא לן יד אשה כיד בעלה ואשתו כגופו דמי, ואמאי אם הדיחיה נשים מיעטן הכתוב" וכו', עיין שם באורך. **אבל** לא ידעתי מדוע הגאון פני יצחק ז"ל הוזקק להא, והלך בדרך זו, ולא הרגיש במה שכתבתי לחלק ש"יד עבד כיד רבו" לעולם לא יפעל ויעשה את העבד לאנשי **השבט** וכנ"ל, ואולי לזה נתכוין וצ"ע.

ובספר המפתח על הרמב"ם (שם דף תל"ב) בענין אם עבדים יכולים להדיח ציינו לעיין בזה בצפנת פענח ואור שמח על הרמב"ם שם, וכעת לא ביררתי, ואתה תחזה.

ד. בענין טף דעיר הנדחת נהרגים

דברים (י"ג י"ג): "כי תשמע באחת עריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבת שם לאמר: יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעתם: ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך: הכה תכה את ישבי העיר ההוא לפי חרב החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב".

סנהדרין (ק"א ב') תנן: "אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא, ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר, ומאותו השבט, ועד שיודח רובה ועד שידיחוה אנשים, הדיחוה נשים וקטנים וכו' הרי אלו כיחידים".

ובך שנינו בתוספתא שם: "קטני בני אנשי עיר הנדחת שהודחו עמה אין נהרגין, רבי אליעזר אומר נהרגין, אמר ליה רבי עקיבא מה אני מקיים ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, אם לרחם על הגדולים, הרי כבר נאמר הכה תכה, אם לרחם על בהמתן, הרי כבר נאמר ואת בהמתה לפי חרב, מה אני מקיים ונתן לך רחמים אלו קטנים שבתוכה" ע"ש.

וראיתי לרב קדמון, בן דורו של מרן הבית יוסף ז"ל, מר ניהו רבה, רבי אברהם מנחם הכהן רפאפורט ז"ל, בספרו היקר מנחה בלולה (נדפס בשנת שנ"ד, דברים שם) שכה כתב: "ואת כל אשר בה, הם הנשים הנגררים אחר האנשים, אבל הטף זכרים, ונקבות בלתי נשואות, אין ממיתים אותם, הכי איתא בתוספתא דסנהדרין (פ"ד ה"א), דהלכה כרבינו עקיבא מחבירו, דאלה עניי הצאן מה עשו" עכ"ל. [ונראה שעיקר דברי הרב מנחה בלולה ז"ל בנויים על דברי הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם, וכמנהג ודרך הרב מנחה בלולה ז"ל להשתית לבנות ולייסד דבריו על פירושי רבותינו הקדמונים, ועיין בהקדמתו].

ותמוה שהרי הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות עבודה זרה (פ"ד ה"ז) כן פסק: נמצאו כל העובדים מיעוטה - סוקלין אותן, ושאר העיר ניצול. נמצאו רובה - מעלין אותן לבית דין הגדול וגומרין שם דינם, והורגין כל אלו שעבדו בסייף, ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב, טף ונשים אם הודחה כולה, ואם נמצאו העובדים רובה, מכים את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב", ועיין שם במגדל עוז ובספר עבודת המלך,

ובקונטרס מעט צרי על הרמב"ם, הנדפס בסוף ספר ישועות מלכו, הלכות תשובה (פ"ו ה"א) עיין שם.

ומפורש בדברי הרמב"ם ז"ל שכאשר היו הורגים את אנשי עיר הנדחת שרובם עבדו עבודה זרה, היו הורגים כל נפש חיה שבה, כולל **טף ונשים**, וצ"ע.

איברא דכבר הווי בה רבנן קמאי נ"ע, ורבינו הגדול נשיא נשיאי הלויים הרמ"ה אבולעפיה ז"ל בתשובתו לחכמי לונל האריך לתמוה על פסק הרמב"ם בזה, והשיבו רבינו אהרן ב"ר משולם ז"ל, והרמ"ה ז"ל חזר והשיגו, וגם הר"ש משאנץ ז"ל חיוה דעתו בענין, וכאשר נדפסו דבריהם באגרות הרמ"ה הנקראים "כתב אל רסאייל" עיין שם. [ועכשיו נדפסו גם בספר סנהדרין גדולה כרך א' (מדף קפ"ו) ואילך].

ובספר גליוני הש"ס מכות (ב' א') הביא חידוש נפלא משו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן תע"ו) דטף דעיר הנדחת דנהרגים, היינו דוקא אם הקטנים עבדו עבודה זרה, ע"ש.

ובעניו נעלם ממני הא מנא לן ומנין מקור הדברים, שהרי בתוספתא התנאים נחלקו בהא רבי אליעזר ורבי עקיבא בהא, לתנא קמא דהוא רבי עקיבא אין טף נהרגים, לא שנא עבדו או לא עבדו, ולרבי אליעזר כל הטף נהרגים, לא שנא עבדו לא שנא לא עבדו וכו', וצ"ב.

והוסיף בגליוני הש"ס מכות שם וכתב: "ועיין בתשובת מהר"ם מרוטנבורג שם שאחר שהביא התוספתא הנ"ל שקטני עיר הנדחת שהודחו עמה לתנא קמא אין נהרגין ולרבי אליעזר נהרגין, כתב חידוש, דמדברי אליעזר אומר נהרגין, סברא הוא דלרבנן מיהת אין מתאבלין עליהן", והגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל דן בחידוש זה ע"ש.

ויש לי להעיר מדברי רבינו בחי ז"ל בביאורו לתורה דברים (י"ד א') שכה כתב: "בנים אתם לה' אלהיכם, נסמכה פרשה זו לעיר הנדחת, להורות שאסור להתאבל על מתי עיר הנדחת, איש על בנו, ועל אחיו", ולא ידעתי מדוע לא הזכיר דבריו בגליוני הש"ס שם.

ובעין זה מצאתי שכתב תלמיד חבר דמהר"ם מרוטנבורג, הוא רבי חיים פלטיאל ז"ל בפירוש התורה (שם דף תקפ"א): "בנים אתם לה"א לא תתגודדו, ותימה מאי שנא דכל הפרשה כולה בלשון יחיד וזה הפסוק

בלשון רבים, ואמר מהר"ח דקאי אדלעיל הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא, והבנים שלהם אין להם להצטער ולהקפיד על אבותם, אלא בנים אתם לה"א ולא תתגודדו לא תתחסרו לעשות שורות ומעמדות עליהם כמו בית זונה יתגודדו", ואזיל בשיטת רביה מהר"ם מרוטנבורג ז"ל ודוק היטב.

ומה שכתב במנחה בלולה שם דהלכה כרבי עקיבא נגד רבי אליעזר, משום דהלכה כרבי עקיבא **מחבירו**, בעניותי גם זה הוא תמוה אצלי, דהן אמת מצאתי לו הרבה רעים אהובים שכתבו כדבריו, עיין בחדושים המיוחסים לריטב"א בבא מציעא (פ"ט ב' ד"ה וכתב הרב אלפס), ובלחם משנה הלכות עבודת יום הכיפורים (פ"ב ה"ב), ובהלכות קרבן פסח (פ"ט ה"ז), ולגאון ערוך לגר ז"ל בספרו ביכורי יעקב (סימן תרכ"ה סק"א) ושם בתוספת ביכורים, ובתורה תמימה בראשית (כ' אות ח'), וכן לו שם ויקרא (כ"ב אות י"ג) שכולם כתבו כזאת שרבי אליעזר **חבירו** של רבי עקיבא היה ע"ש.

ובעניותי הדברים הללו צ"ע, כי רבי עקיבא היה **תלמיד** מובהק דרבי אליעזר, ולא היה **חבירו** של רבי אליעזר, כנודע, ולפי שעה עיין מה שכתבתי בזה בחיבורי כנסת חיים (סימן ב', וסימן ט"ו), ונתבאר בס"ד היטב במקומו בקונטרס "משנת רבי עקיבא" דילן.

ה. בענין עשר בשביל שתעשר

דברים (י"ד כ"ב): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה".

ו**כתב** רבינו בחיי ז"ל שם: "אמרו במסכת תענית (ט' א') עשר תעשר, אמר רבי יוחנן עשר בשביל שתתעשר. והנה אין בלשון הכתוב לשון עושר, כי שתי השינוין סבולת הן [ר"ל ש' שמאלית], אבל רבי יוחנן היה מפרש כן עשר בשביל שתעשר ממנו שנים רבות, וזהו העושר, כן כתב הראב"ד ז"ל שם בפירושו". [ועיין היטב בדברי הגאון מלבי"ם ז"ל מלאכי (ג' י') ולשונו צ"ב עיין בסוגיית תענית הנ"ל].

וב**יאור** הדברים הנ"ל מפורש בספר שפתי כהן על התורה שם: "עשר תעשר את כל תבואת. אמר רבי יוחנן עשר בשביל שתתעשר והיכן נזכר העושר כי השי"ן של תעשר היא בסיבולת, אלא נזכר תעשר את כל

תבואת זרעך היוצא השדה, כלומר אם אתה מוציא מעשר כראוי כל מה שהיתה מוציאה זרע תוציא מעשר, שאם היתה מוציאה מאה שהמעשר של מאה עשר, תוציא לך אלף, שהמעשר של אלף מאה, זהו שנה שנה, שמה שהוציאה שנה זו זרע - תוציא שנה הבאה מעשר, ואם תוסיף במעשר תוסיף בתבואה. ואם לאו תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה, כלומר שלא תוציא אלא מה שהיית מוציא מעשר, כמו אותו מעשה (בתנחומא בפרשה ס"א) באחד שהיה מוציא מעשרות כראוי היתה לו שדה והיתה מוציאה אלף מדות ומוציא ממנה מאה מדות למעשר ומן המותר היה מתפרנס הוא ובני ביתו, כשמת אמר לבנו תן דעתך על שדה זו כך וכך אני מוציא ממנה מעשר וממנה הייתי מתפרנס כל ימי, שנה ראשונה זרעה הבפרנס הוא ובני ביתו, כשמת אמר לבנו תן דעתך על שדה זו כך וכך אני מוציא ממנה מעשר וממנה הייתי מתפרנס כל ימי, שנה ראשונה זרעה הבן הוציאה אלף מדות הוציא מעשר מאה מדות, שנה שניה זרעה הוציאה אלף מדות נכנס בו עין רעה ופחת מן המעשר עשר ונתן תשעים מדות, שנה שלישית זרעה פחתה מאה הוציא גם כן מעשר שמונים פחת עשרה אחרים, שנה רביעית פחתה מאתים וכן בחמישית וששית וכו' פחת ופחתה עד שעמדה על מעשרותיה. כשראו כל קרוביו כך לבשו לבנים ונכנסו אצלו אמר להם באתם לשמוח על אותו איש שנדוהו, אמרו חס ושלום לא באנו אלא לשמוח לשעבר היית בעל הבית והקב"ה כהן ועכשיו הקב"ה בעל הבית ואתה כהן, לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר עשר תעשר. [נוכח נתבאר אצלי שבעל שפתי כהן ז"ל פעמים הרבה דבריו מושתתים על דברות רבינו בחיי ז"ל אף שאינו מזכירו בשמו בהדיא, וגם מכאן ראייה לזה].

אמנם לעצם הדבר וטענת הראב"ד ז"ל שהאות ש' בתיבת עשר, וכן האות ש' בתיבת תעשר, הם סבולת דהיינו ש' שמאלית ואיך דרשוהו רז"ל לתתעשר ששם הש' ימנית, לא קשיא כי לא נמנעו רז"ל לדרוש ש' שמאלית כש' ימנית, וכמו שהאר"ך בזה בספר מנחת שי צפניה (א' י"ב) עיין שם שהביא הרבה ראיות ודוק.

ובתב רבינו הגדול החפץ חיים זצ"ל בספרו אהבת חסד ח"ב (פ"ט בהגהה): "דרשו חז"ל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, עשר שלא תתחסר, ויש להבין אם מועיל להעשיר, קל וחומר שיועיל שלא יתחסר, אמנם הנה

ידוע שיש הרבה דברים שמביאים את האדם לידי עניות רח"ל, ורמזו רז"ל שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות, ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות המעשר על כל פנים שלא יתחסר, ודוק.

עוד מצאתי לרבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו תורה אור (פרק י"א בהגהה דף ס"ו) שכה כתב: "אנחנו רואים בדור הזה דבר נפלא שלא היתה כזאת מעולם, שאף מי שהקב"ה ברח אותו בהון, מכל מקום אינו מתקיים אצלו זמן רב להורישו לבניו ולבני בניו, ואף אצלו בעצמו מצוי מאד שלא יתקיים הונן כל ימי חייו, ולא דוקא באלו שעשו עושר ולא במשפט כגון על ידי חילול שבת, וריבית וכיוצא, אלא אפילו באנשים ישרים ההולכים בדרך התורה, וטעם הדבר כאומרם עשר בשביל שלא תתחסר, שאף שעושים צדקה וחסד, אבל אינו כפי הראוי לפי ערכם, וכמו שמצינו גבי נקדימון בן גוריון כתובות (ס"ה ב'), עיין שם שהאריך.

וראיתי לקבוע כאן חידוש פלא בענין זה מה שמצאתי בדברות רבינו המאירי ז"ל תענית שם: "כתוב בתורה לא תנסו את ה' אלהיכם, ועיקר ענינו בה על נביא שכבר נתפרסמה נבואתו על פי האותות הידועים על זה, או שהעיד עליו נביא, והיה מהלך בדרכים הישרים, שחייבים להאמין בנבואתו ושלא להרהר עליו ושלא לנסותו יותר מן הראוי, ועם כל זה נכללו בלאו זה ענינים אחרים, והוא להזהר שלא לעשות המצוה על מנת לקבל פרס עליה עד שינסה את השי"ת בכך, כלומר לראות אם יעשה מצוה זו אם יגמל עליה אם לאו, ואף על פי שהתורה מייעדת שכר עליהם באמרו אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם וגו', ביאור הדברים שאם יעשו המצוות סוף השכר לבוא, לא שהתירה לעשותם על מנת כך, אלא שהבטיחם על כך, והוא אומרם עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, כלומר שסוף השכר לבוא כאלו אמר עשר ותתעשר ולא שיעשר על מנת שיתעשר, ואף על פי שאמר הביאו את המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת וגו', ביאורו כן שהדבר ברור על השכר לבוא אלא אם כן יתגלגלו לו חובות מצד אחר, ומכל מקום כל לעשות על מנת כך אסור, וכן מה שאמרו נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו וכו', ביאורו גם כן ותהא הבטחתכם סוף ברכה לבוא, וכן סלע זה לצדקה בשביל שיחיו בני, ר"ל והבטחתי שיחיו בני, לא שיהרהר על מידותיו יתברך יקרה לו מה שיקרה, ומה שאמר כאן עשר בשביל שתתעשר והקשה התלמוד ומי בעיי לנסויי קב"ה והוא השיב

חוץ מזו מדכתיב ובחנוני נא בזאת וכו', לא שאף בזה יהא מותר לנסות ולעשות על מנת כך, אלא שאף על פי שבשאר יעודים לבו של אדם בטוח בשכרם, מכל מקום אינו סמוך בהם מכל וכל, אבל בזו יהא בטוח לגמרי שכל מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה עכ"ל. ועיין בדברי החסיד רבינו יונה ז"ל אבות (פ"ג מי"ג) ובספרו שערי תשובה (ש"ג אות ל') ודוק.

ולעומת זה תראה דברי הגאון שאגת אריה ז"ל בספרו גבורת ארי תענית שם: "עשר בשביל שתתעשר, כאן חידש קרא שתכין בכוונת מכוין בשעת הפרשת מעשר על מנת שתתעשר, והיינו אפילו כדי לנסות, דאילו בלא נסיון בכל המצות שרי לעשותה על מנת שיבוא לו טובה בזכותן, וכדאמרין האומר סלע זו לצדקה כדי שיחיה בני, כדי שיוזכר בה לחיי העולם הבא הרי זה צדיק גמור, והיינו דקאמר ליה עשר בשביל נסיון על מנת שתתעשר, משום הכי פריך ליה מנא לך הא דילמא קרא הבטחה הוא ולא להתיר נסיון אתי, והשיב ליה רבי יוחנן זיל נסי ולהלכה למעשה אני אומר לך ושפיר דמי דאין לגמגם בדבר זה דודאי שרי, והשתא פירש לו התינוק קושייתו הא כתיב לא תנסו, והשיב לו חוץ מזו עכ"ל, ודוק היטב.

ועיין בזה סמ"ג (עשה ד') וקרית ספר הלכות יסודי התורה (פרק י'), ובספר באר שבע סוטה (י"ד א') וחתם סופר פסחים (ח' א') ובתשובתיו או"ח (סימן ב') והארכתי במקומו אם מותר לנסות במצות צדקה, ולפי שעה עיין בחיבורי כנסת חיים (סימן ע"ז) ע"ש, ועיין בדברי רבינו בחיי ז"ל דברים (ו' ט"ז) ושם בהקדמתו לפרשת כי תבוא ואכמ"ל.

* * *

תשנ"ה.

שבת (ק"ט א'): "בעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין, אמר לו בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר, עשירין שבבבל במה הן זוכין אמר לו בשביל שמכבדין את התורה, ושבשאר ארצות במה הן זוכין אמר לו בשביל שמכבדין את השבת וכו'. [ומה שרבי דוקא שאל שאלה זו - יש לומר כי רבי היה מכבד עשירים כמאמרם בעירובין (פ"ו א') ועיין לגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים שם, ובספר בן יהודע מועד קטן (כ"א א') ודוק].

ובן הוא בבראשית רבה (פי"א ס"ד): "רבי ישמעאל ברבי יוסי שיליה לרבי, אמר ליה בני בבל בזכות מה הן חיים, אמר ליה בזכות התורה, ובני ארץ ישראל בזכות מה, אמר ליה בזכות מעשרות, ואנשי חוצה לארץ בזכות מה, אמר ליה בזכות שהן מכבדין את השבתות וימים טובים".

ומפליא לציין שבתנחומא (פרשת ראה ס"ס י"א) אמרו רז"ל: "בזכות שני דברים ישראל מתחטאין לפני המקום, **בזכות שבת ובזכות מעשרות**, בזכות שבת דכתיב אם תשיב משבת רגליך, מה כתיב בתריה אז תתענג על ה'. בזכות מעשרות דכתיב ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלהיך", ודוק היטב כי "שבת" ו"מעשר" אותה בחינה כנודע, ועיין לגאון המובהק רבי יהודה נג'אר ז"ל בספרו היקר לימודי ה' בדרושים בסוף הספר (דק"ב ע"א) ודוק. [ופירוש ישראל "מתחטאין" כתב בעץ יוסף לתנחומא (שם) דהיינו נטהרין, ואני מצאתי לרבינו ישראל אלנקווה ז"ל ה"ד בספר מנורת המאור ח"א (פרק א' דף נ') שפירש מתחטאין מתענגין, והכי ריהטת לשון המדרש ודוק, ועיין בספר ערוך השלם (ערך חטא), ובהערות למדרש הגדול דברים (דף תקצ"ג)].

ביציה (ל"ב ב'): "ואמר רב נתן בר אבא אמר רב עתירי בבל יורדי גיהנם הם, כי הא דשבתי בר מרינוס אקלע לבבל בעא מנייהו עסקא ולא יהבו ליה, מזוני מין נמי לא זינוהו, אמר הני מערב רב קא אתו, דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו".

ופירש רש"י ז"ל: "יורדי גיהנם הן, שאינן מרחמים לעשות צדקה. עסקא, סחורה, להשתכר למחצית שכר. מזוני, שאל מהם מזונות מין נמי לא זינוהו".

ולבאורה קשה אחר שרז"ל בתלמוד ובמדרש מעידים שאנשי בבל מכבדין את התורה כנ"ל, איך יתכן כגון דא ששום אחד לא כבד את התורה לאותו אמורא קדוש רבי שבתי בר מרינוס עד שרב הוציא וחרץ משפטן דעתירי בבל יורדי גיהנם הם אתמהא.

וגם נודע שבני בבל נזהרו במצות צדקה הגדולה והעצומה, עיין לדוגמא בבא קמא (ק"ט סע"א) ותראה צדקת פזרונם דבני בבל, דאיתמר התם:

"תנו רבנן גבאי צדקה לוקחין מהן [ר"ל נשים] דבר מועט אבל לא דבר מרובה וכו', רבינא איקלע לבי מחוזא, אתו נשי דבי מחוזא, רמו קמיה כבלי ושרי קביל מינייהו, אמר ליה רבה תוספאה לרבינא והתניא גבאי צדקה מקבלין מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה, אמר ליה הני לבני מחוזא דבר מועט נינהו" ופירש רש"י: "רבינא גבאי צדקה היה: כבלי ושרי, שרשרות זהב וצמידין: לבני מחוזא, עשירים הם" ע"ש.

ומבואר בבא קמא (ל"ו ב') שרב יוסף היה גבאי צדקה, ועוד שם (צ"ג סע"א) אמרו דארנקי דצדקה איקלע לפומבדיתא ע"ש, ובחולין (צ"ב א') מתבאר דההמון ובעלי בתים דבבל תמכין דאורייתא היו, ואין נאמר שכל בני בבל היו רחוקים מצדקה אתמהא.

וצריך לומר דתרי "בבל" יש, חדא בבל רבתי שהיא המדינה, כלומר מדינת בבל, ואידך **העיר** בבל שנמצאת במדינת בבל, וכמו שיוצא מפירוש רש"י שבת (ל"ו ע"ב) ועיין בספר מגיני שלמה שבת שם, וכן כתבו להדיא רבים ושלמים עיין שו"ת מהרי"ט ז"ל אה"ע (סימן י"א), ובספר באר שבע סנהדרין (ק"ט א'), ובארוכה לגאון רבי אליה קלצקין ז"ל בשו"ת אמרי שפר (סימן ל' אות ב'), ובהגהות הרש"ש, יפה עינים, ומהרש"ם לשבת (שם), ובמצויין בחיבורי תפארת יצחק (דקכ"ו ע"ב), ועיין מה שכתבנו ורמזנו בזה בס"ד בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (סימן ח' סוף דף ל"ח), ובחיבורי אור משה (סימן כ"ה דף קי"ג), ובחיבורי תרנן לשוני (סימן א' הערה א' וסימן ל"ב) עיין שם וצרף לכאן.

והדברים מוכרחים, דכבר יסדנו בראיות בס"ד דלא ימצא בתלמוד לשון "איקלע" רק כאשר מדברים על "עיר" פרטית, ולא על מדינה ממש, כי לא יאמרו איקלע לארץ ישראל, או איקלע למצרים, וכמבואר באריכות בחיבורי ישועות חיים (סימן ג'), ואם כאן אמרו רבי שבתאי "איקלע" לבבל, בעל כרחין דעל העיר בבל קאי, ולא על מדינת בבל ודוק היטב.

ועוד מוכח כן מדאכריז עלייהו רבי שבת דבני בבל מזרע ערב רב קאתו, וכי חלילה **על כל בני ארץ בבל נתכונן**, היתכן, ובפרט שלא עלה עזרא לארץ ישראל עד שעשאה לבבל סולת נקיה, ואנן ניקו ונימא דכל בני ארץ בבל מערב רב קאתו אתמהא, אלא ודאי רק על עיר אחת פרטית קאי, ויש עוד הכרחים לדבר, אבל חושבני דתסגי לן בהא דהבאתי בס"ד.

ולפי זה יש לומר דשאלת רבי היתה על עשירי מדינת בבל במה זוכין, וההיא דביצה מיירי בעשירי העיר בבל, וכדמוכח מעובדא דרבי שבתי שם, ועלה דוקא קאי דברי רב, ואכן רב הכיר את העיר בבל והיה שם, כמפורש במסכת תענית (כ"ח ב'): "רב איקלע לבבל חזינהו דקא קרו הלילא בריש ירחא, סבר לאפסוקינהו, כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם" וכו', וכי שם על כל ארץ בבבל מדובר שהיו קורים הלל בראש חודש, ואם אכן בכל מדינת בבל נהגו כן אטו היה נעלם דבר זה מהאמורא הגדול רב אתמהא, אלא בודאי רק בעיר בבל נהגו כך, ומינה נמי לההיא דביצה דלעיל בעובדא דרבי שבתי בר מרינוס, וכיוצא בזה במסכת מגילה (כ"ב ב'), ועיין סנהדרין (ק"ט א') ע"ש.

זבחים (ק"ג ב'): "אמר רבי אבהו למה נקרא שמה שנער שמנערת עשיריה. והא קחזינן דהו, תלתא דרי לא משכי", ופירש רש"י ז"ל: "שמנערת עשיריה, [אין עושרה מתקיים] מפני שאינן מרחמים על הבריות כדאמרין במסכת ביצה עשירי בבל יורדי גיהנם הן". [ולא הבנתי דברי הרב עיון יעקב שעל עין יעקב זבחים שם שלכאורה כל מה שכתב שם הם דברי רש"י הנ"ל, ע"ש, וכזאת יש להעיר על דברי הרב תורה תמימה בראשית (י' אות ט') וצ"ע].

ולאמור יש להבין דברי רש"י ז"ל הנ"ל, דלפי דברינו מאמר רז"ל במסכת ביצה הנ"ל לא נאמר על כללות מדינת בבל, אלא בדוקא על העיר בבל שבמדינת בבל, וכנ"ל, וכדמוכח גם מדברי רש"י עצמו בשבת (ל"ו ב'), ועיין מהרש"א זבחים שפירש דברי התלמוד באופן אחר, ועיין הגהות מצפה איתן זבחים שם, וכן הוא בדבריו אהבת איתן על עין יעקב שם, ועיין בחיבורי תרנן לשוני (סימן א' הערה א') וצ"ע.

תענית (ט' ב'): "עולא איקלע לבבל, חזא פורחות. אמר להו פנו מאני דהשתא אתי מיטרא, לסוף לא אתי מיטרא, אמר כי היכי דמשקרי בבלאי הכי משקרי מיטריהו. עולא איקלע לבבל חזי מלא צנא דתמרי בזוזא, אמר מלא צנא דדובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי באורייתא, בלילאי צערוהו, אמר מלא צנא דסכינא בזוזא, ובבלאי עסקי באורייתא".

ודודי זקני הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספר בן יהוידע שם שכה כתב: "כי היכי דמשקרי בבלאי משקרי מיטריהו, יש לדעת מה שקר כללי מצא אצל בבלאי, ונראה לי בס"ד דאמרו בביצה (ל"ג רע"ב) אמר רב נתן

בר אבא אמר רב עתירי בבל יורדי גיהנם הם (שאינם מרחמים לעשות צדקה רש"י), וידוע דספר הגדה של פסח נתקן בבבל, ולכן פסקא ראשונה "הא לחמא עניא", נאמרה בלשון ארמי שזה היה לשונם וכנזכר בספרי המפרשים, ולכן להיות שבזמן עולא גם כן היו עתירי בבל קמצנים ואין נותנים צדקה קרי להו שקרנים, דהם אומרים בליל פסח כל דכפין ייתי ויכול, ואם יבוא עני אפילו לחם לבדו אין נותנים, ונמצא הם משקרים, ולכן גם מיטרייהו משקרי שתמצא סימנים חזקים לירידת המטר, ועם כל זה גשם אין, וכיוצא בזה איתמר לעיל אין הגשמים נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים שנאמר נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר" ודפח"ח.

ועם שאיני כדאי כלל, יש לי לעיין קצת בדברות קדשו זיע"א, מכמה טעמי, חזא עצם ההקדמה שהביא שהגדה של פסח נתקנה בבל, נעלם ממני מנין הא, ואדרבה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים על הגדה של פסח (דף קי"ט) כתב שמתקן ההגדה היה **התנא רבי עקיבא** ע"ש, והעירני חכם אחד נ"י שכבר כתב כן רבי יצחק אבברנאל בביאורו להגדה של פסח ע"ש, וכעת אינו תחת ידי, ובעיקר הענין מי מחבר ההגדה כבר האריכו בזה חכמי בתראי, ועיין לגאון רבי יעקב שור ז"ל בספר כתבי רבי יעקב שור (מאמר אגודת יעקב פרק א' דע"ט ע"א ואילך) ושם כתב שנתחברה ההגדה בזמן התנאים הראשונים בעת שנכנסו רבותינו ז"ל לכרם ביבנה עש"ב, וכן עיין במבוא ההגדה להרה"ג שבח קנעביל ז"ל, נדפס בהגדה של פסח עם פירוש מגיד דבריו ליעקב (מדף כ"ג ואילך), ובהגדה של פסח עם פירוש עיטורי ההגדה (בהקדמה), ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן פ"ט) ולכאורה לפי זה נסתר היסוד ודוק.

ותו לפי דברינו לעיל דאיקלע לבבל, היינו לעיר פרטית ששמה "בבל" ולא לארץ ו"למדינת" בבל, ואם כן איך נשפוט מעיר פרטית לכל אנשי ארץ בבל, ודוק.

ועכשיו ראיתי בדברי הגאון רבי יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודע ביצה שם מה שכתב בזה, ומדקדוק דבריו שכתב לחדש יוצא שרק בזמן קדמון (בימי רב) היו כן בני בבל עש"ה, ולפי זה בימי עולא שהיה כשלש דורות אחר רב מנין לנו שהיו קמצנים. ויש ליישב, ועיין.